

RÁDIÓSPEKTROSKÓPIÁK, NMR, ESR, MRI

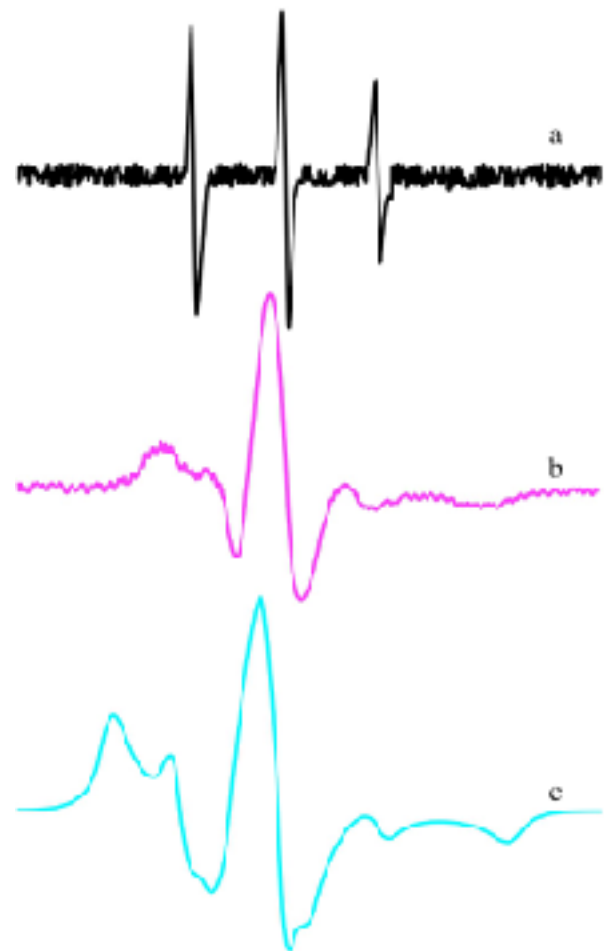
KELLMAYER MIKLÓS

“Rádióspektroszkópiák”:

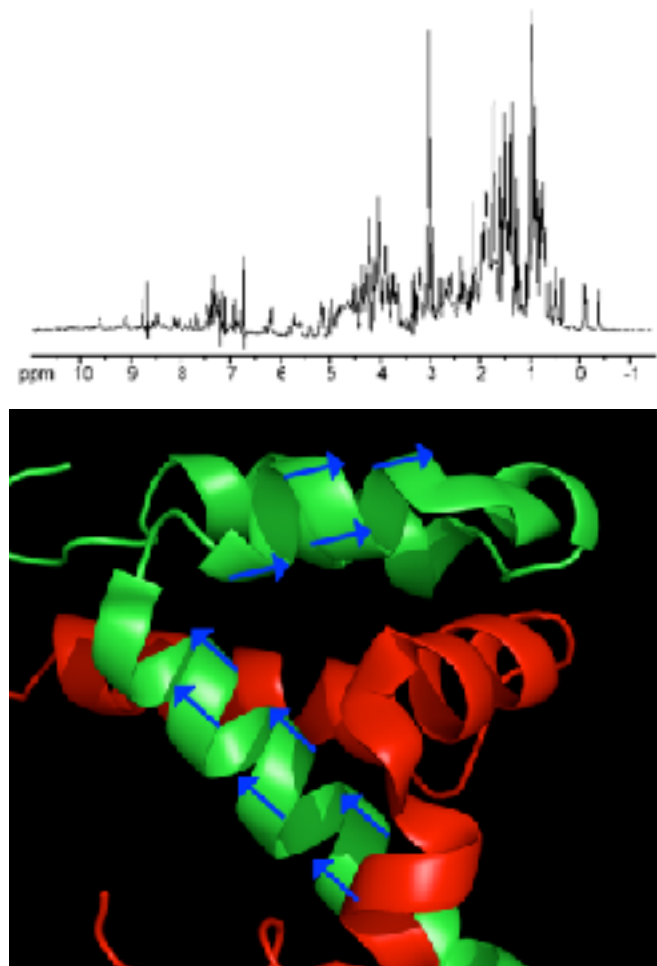
forradalmasították a fizikát, kémiát, biológiát és orvostudományt

- Elektronspin rezonancia (ESR, elektron paramágneses rezonancia - EPR)
- Mágneses magrezonancia (NMR, MRI)

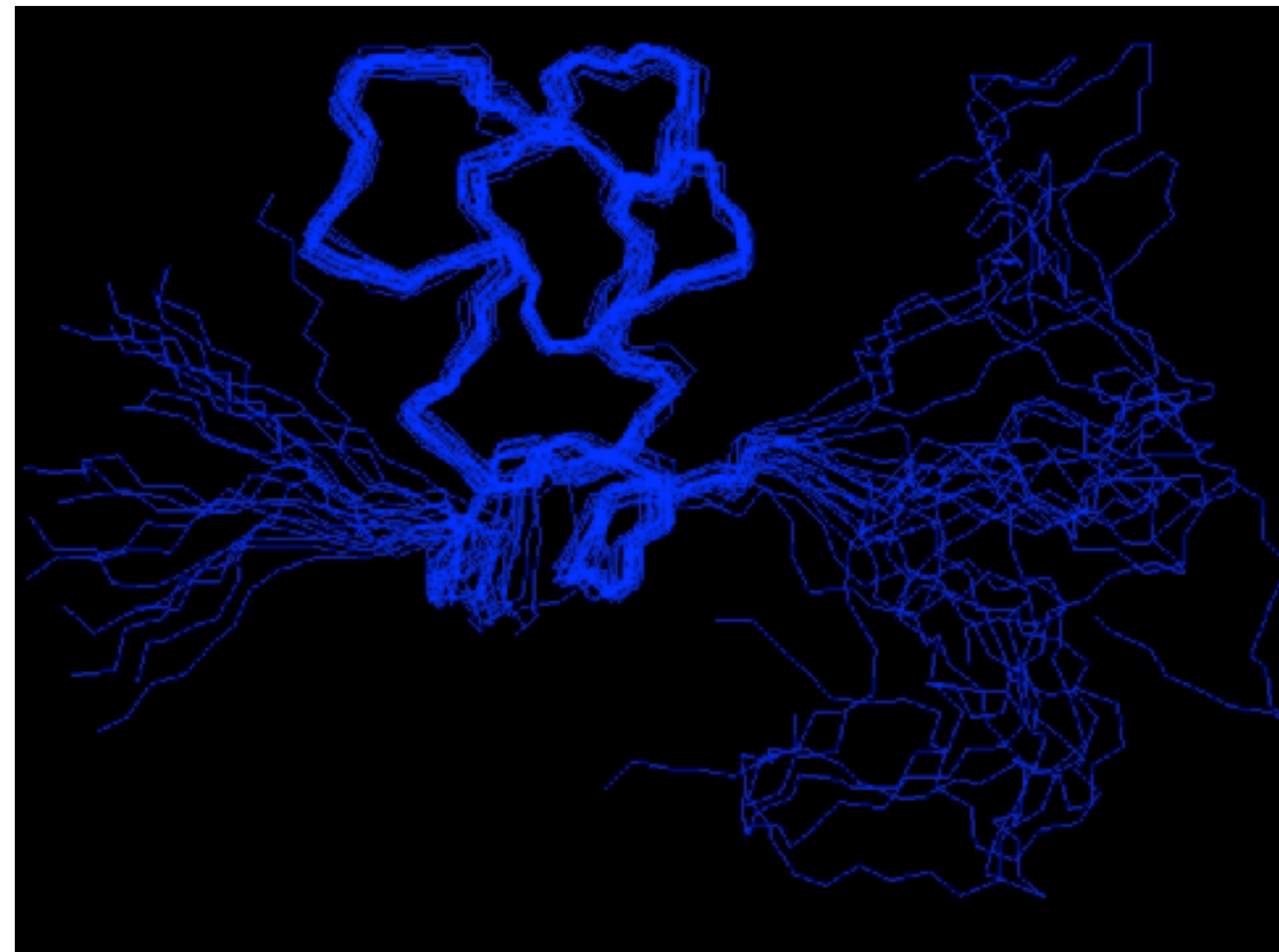
EPR spektroszkópia

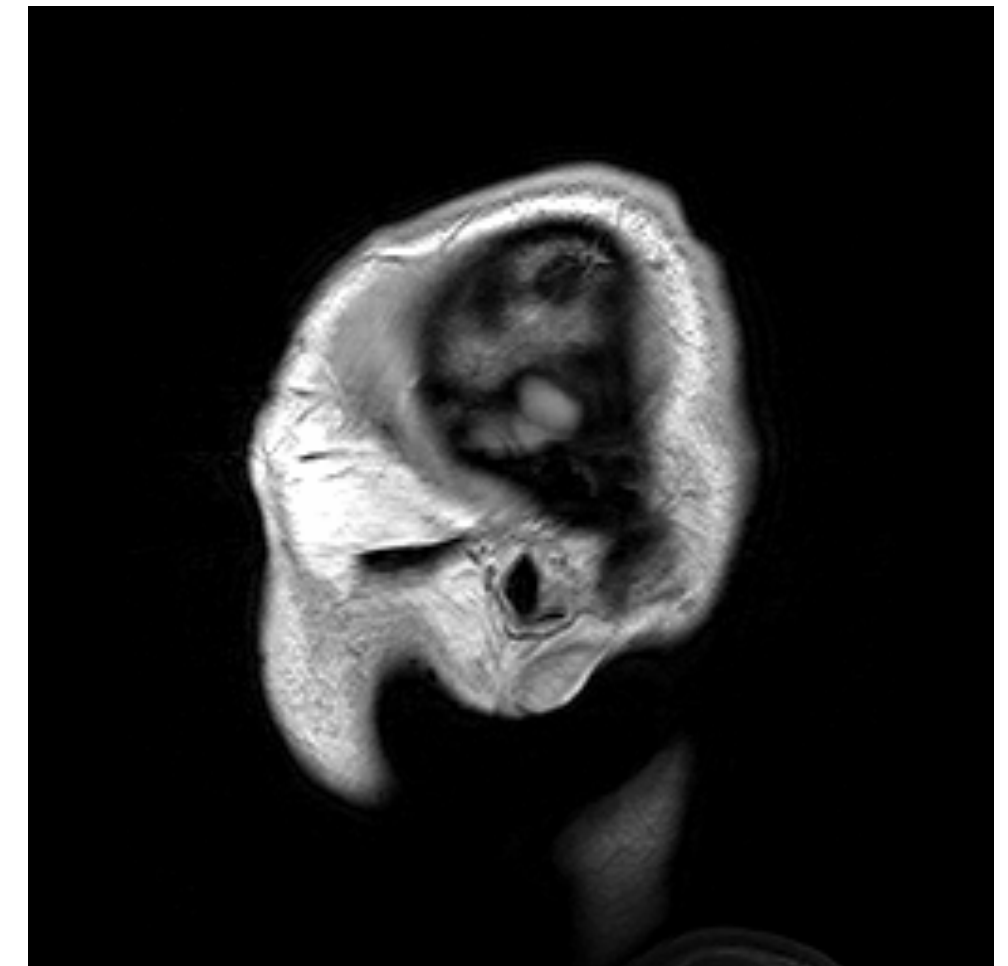
NMR spektroszkópia

Fehérje molekuláris dinamika NMR-rel

Nagyfelbontású, anatómiai MRI

Atomi, molekuláris rendszerek elemi mágnesként viselkedhetnek

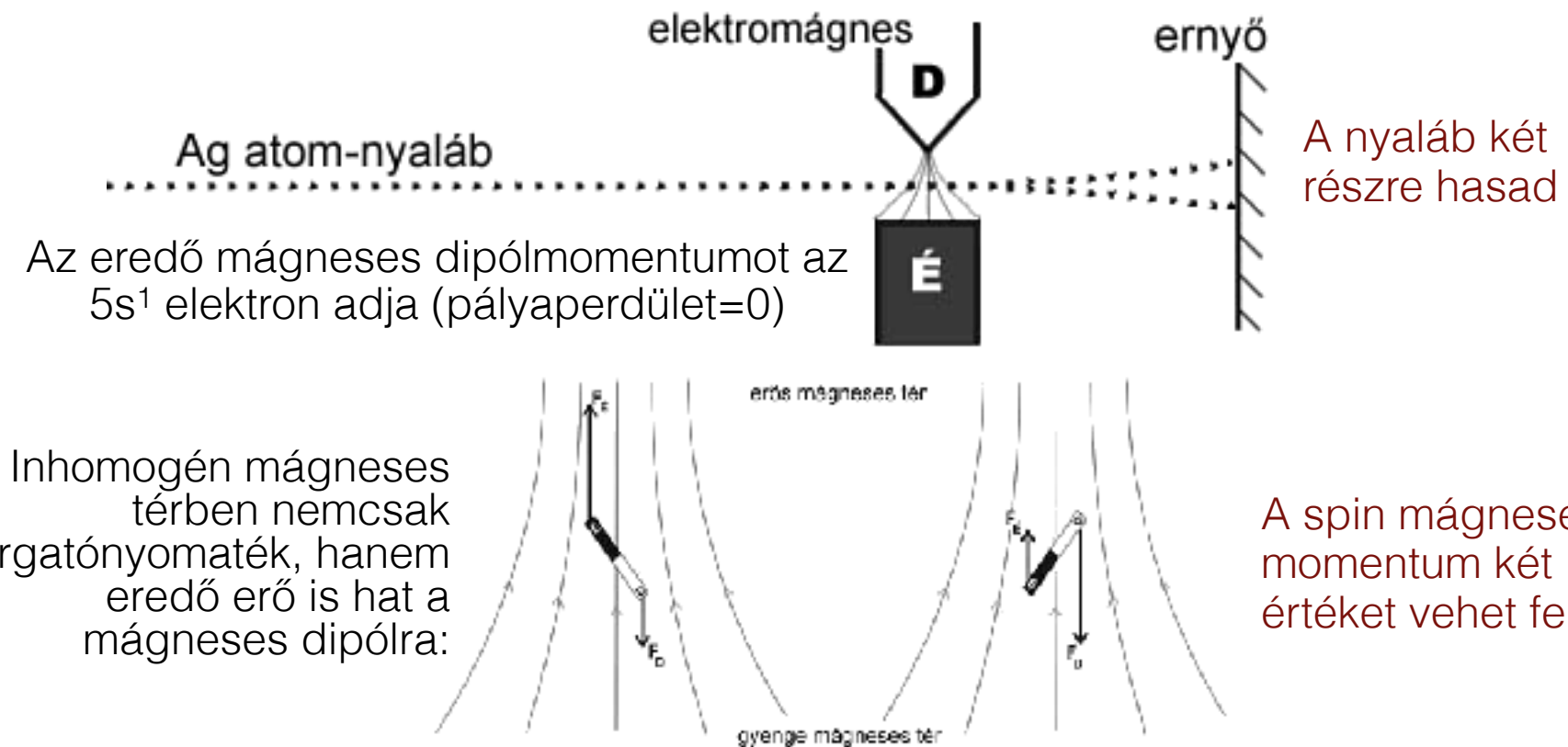
Stern-Gerlach kísérlet (1922)

Otto Stern
(1888-1969)

Walther Gerlach
(1889-1979)

Mágneses magrezonancia ("nuclear
magnetic resonance", NMR)
Nobel-díj, 1952

Isidor Rabi
(1898-1988)

Felix Bloch
(1905-1983)

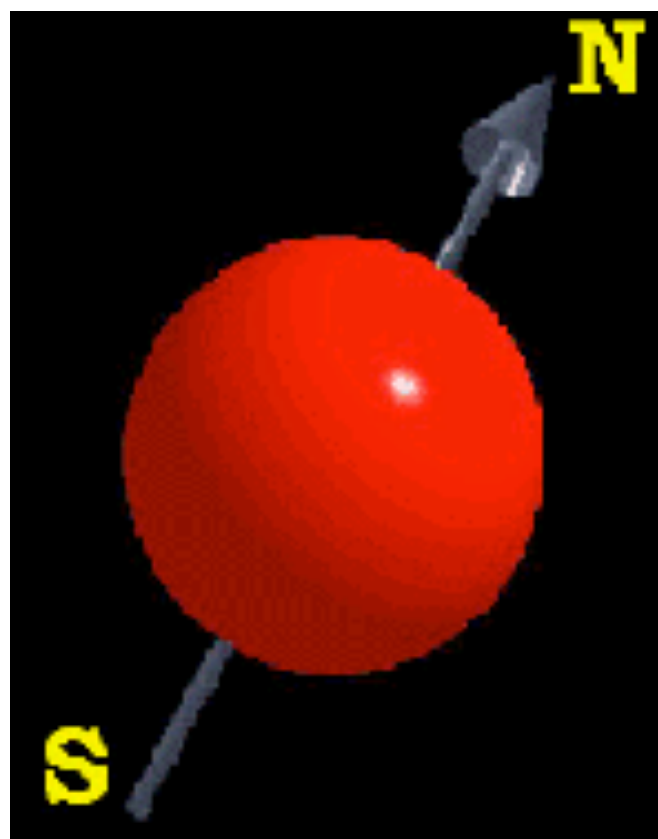

Edward Mills Purcell
(1912-1997)

Mágneses rezonancia: Mágneses térbe helyezett minta általi,
rezonancia-abszorpció jellegű elektromágneses energia elnyelés.

Eredő spinnel rendelkező rendszerek: elemi mágnesek

- Elemi részecskék (p, n, e) saját *spinnel* rendelkeznek.
- Elemi részecskék száma és bizonyos rendező elvek (pl. Pauli-elv) miatt *eredő spin* léphet fel.
- Atommag: páratlan tömegszám - feles magspin (^1H , ^{13}C , ^{15}N , ^{19}F , ^{31}P); páros tömegszám, páratlan rendszám - magspin egész; páros tömegszám és rendszám - magspin zérus.
- Elektron: eredő elektronspin stabil párosítatlan elektront tartalmazó rendszerekben (pl. szabad gyökök).
- *Töltés* és *eredő spin* miatt *mágneses momentum* lép fel.

Pörgettyűmodell

Magmágneses momentum:

$$M_N = \gamma_N L$$

γ_N = atommag giromágneses hányadosa (mágneses momentum és perdület aránya)

L = magspin ($L = \sqrt{l(l+1)}\hbar$), ahol l =eredő spinkvantumszám.

Elektronspin mágneses momentuma:

$$M_e = -g\mu_\beta \sqrt{S(S+1)}$$

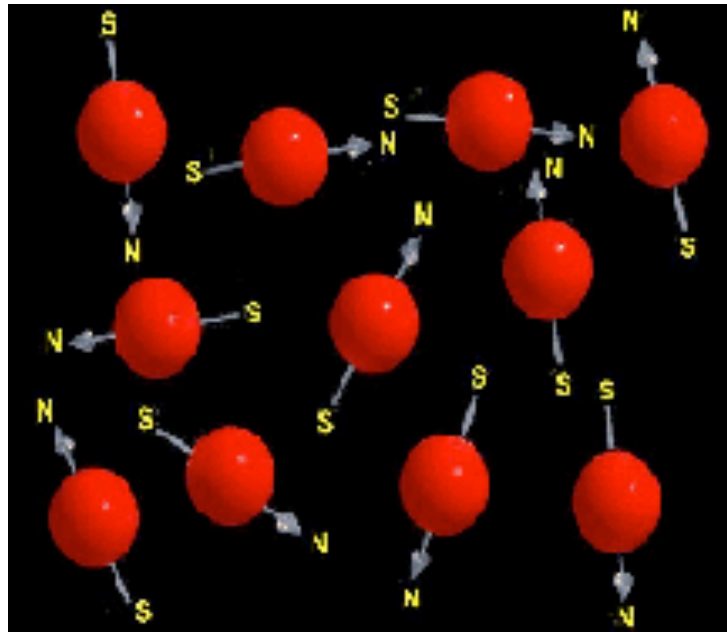
g = elektron g-faktora (a mágneses momentum és giromágneses hányados kapcsolatát leíró dimenzió nélküli arányszám)

μ_β = Bohr magneton (az elektron mágneses dipólmomentum egysége)

S = spinkvantumszám

Mágneses térben a spinek orientálódnak

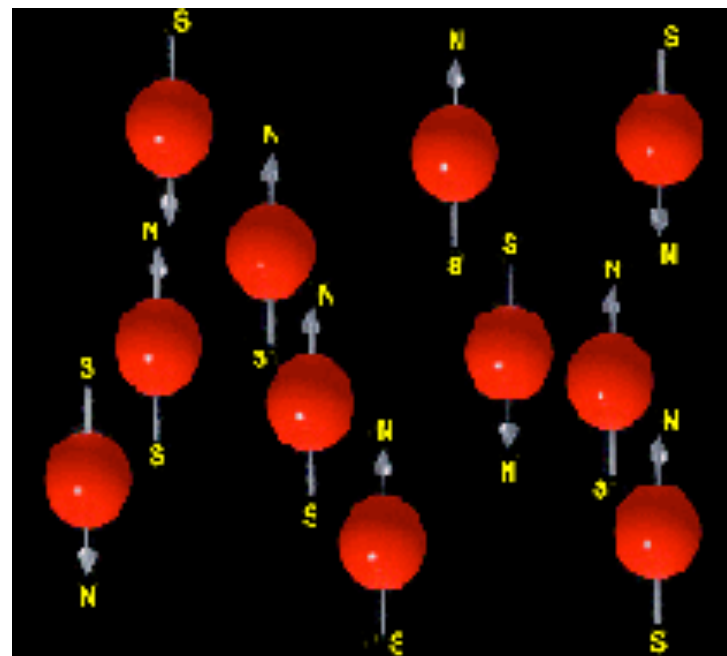

Mágneses tér hiányában:

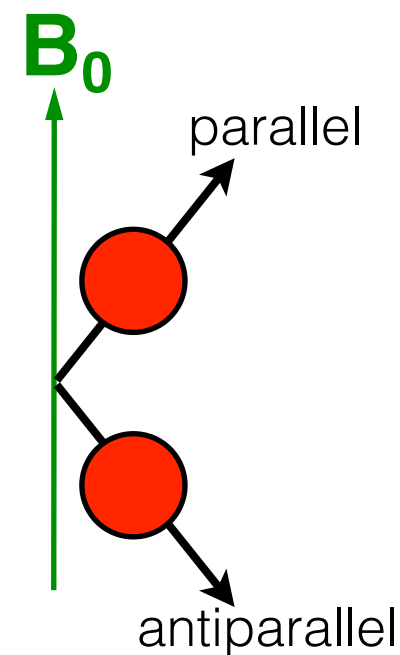
elemi mágnesek orientációja random

Paramágnesség: külső mágneses tér hatására fellépő mágnesezettség (mágneses dipólok orientációja).

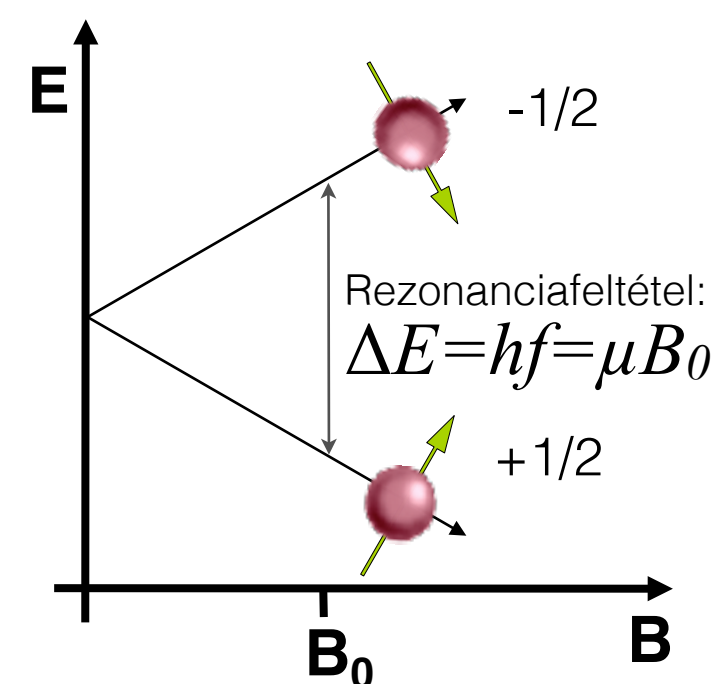
Mágneses térben:

elemi mágnesek orientálódnak

energiaszintek felhasadnak

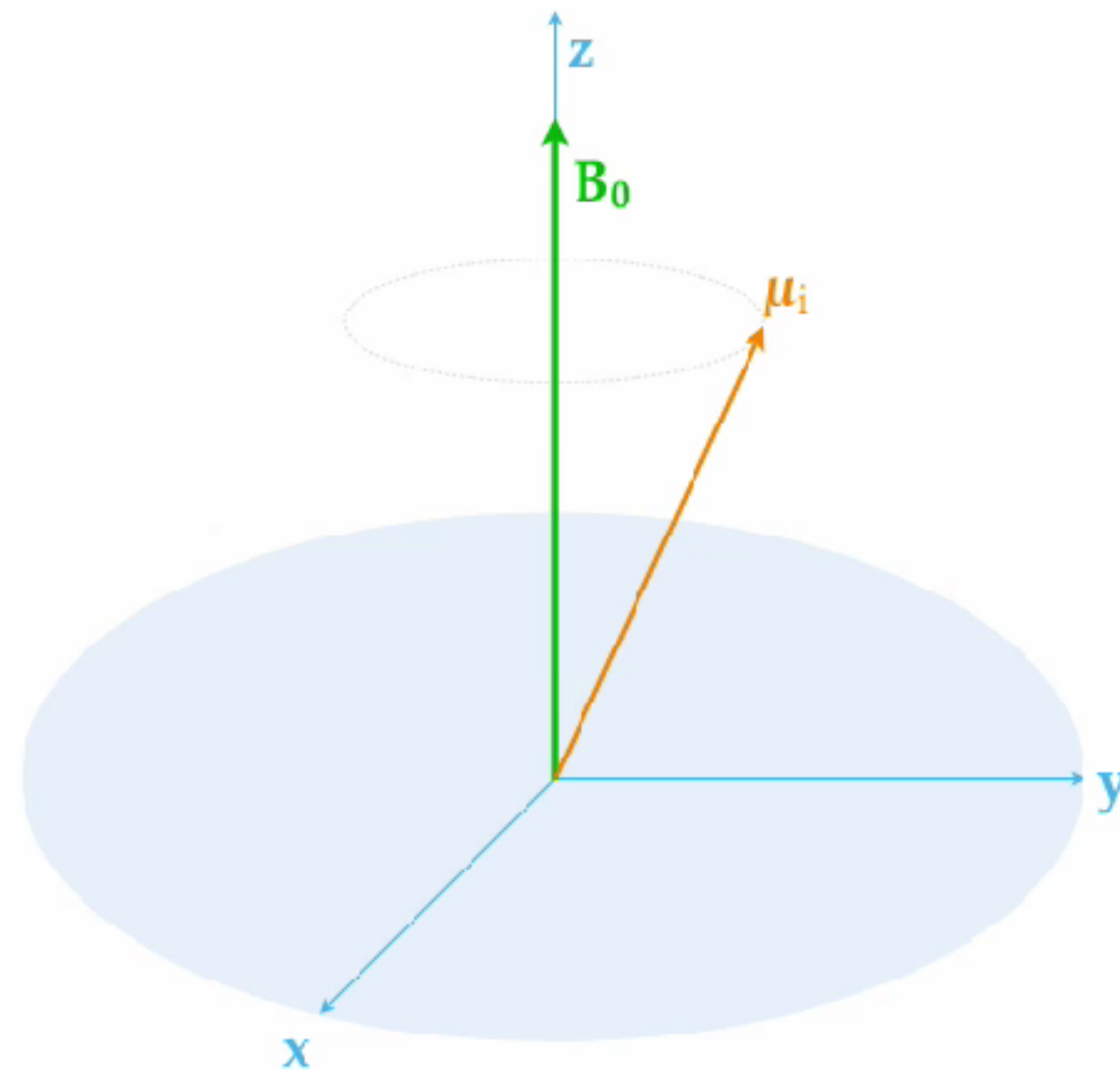

Edward Purcell, 1946

Az orientált spinek precessziós mozgást végeznek

Pörgettyű precessziós mozgása

Elemi mágneses momentum (μ_i) precessziós mozgása mágneses tér iránya körül (mágneses indukció: B_0) az xyz vonatkoztatási térben

Precessziós vagy Larmor frekvencia:

$$\omega_0 = \gamma B_0$$

$$f_{Larmor} = \frac{\gamma}{2\pi} B_0$$

Rezonanciafeltétel:

$$\Delta E = \frac{h\omega_0}{2\pi}$$

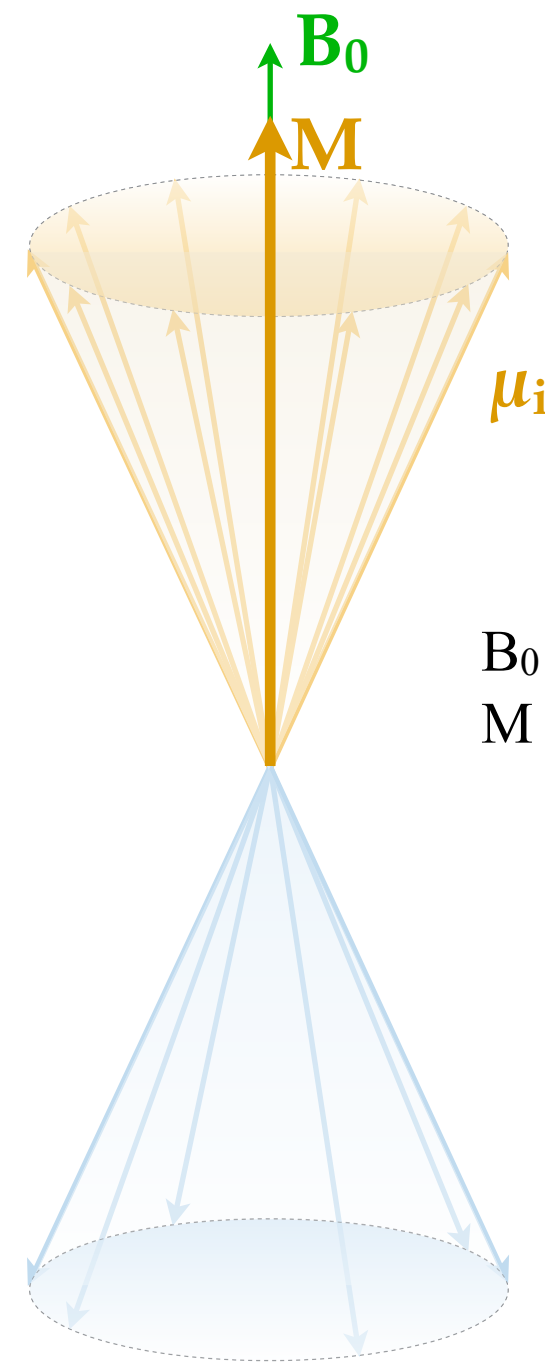
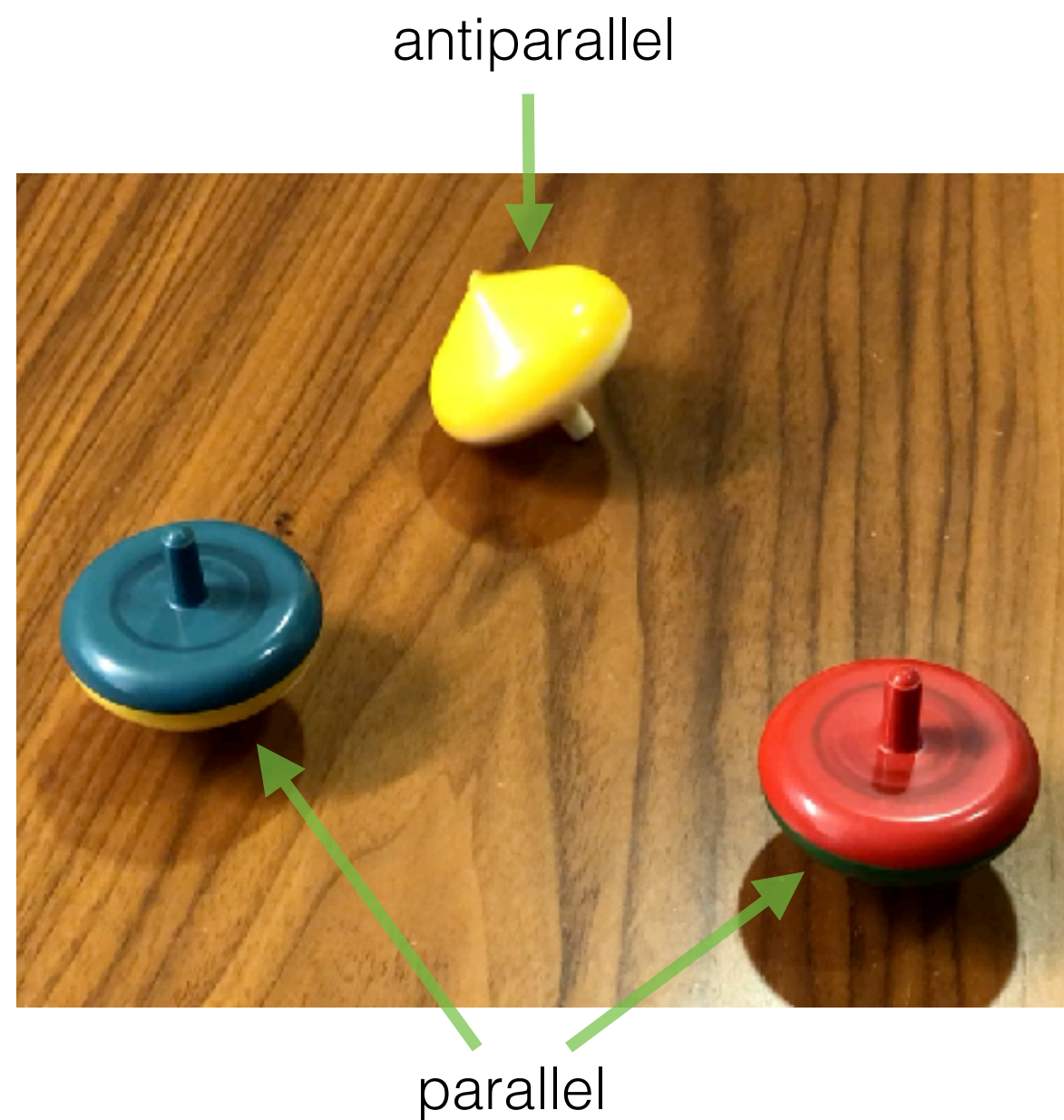

Felix Bloch, 1946

Makroszkópos mágnesezettség

Különböző energiaszinteken spintöbbslet miatt

Alacsony energiájú állapot
parallel a proton esetében

B_0 = mágneses tér
 M = makroszkópikus
mágnesezettség

Nagy energiájú állapot
antiparallel a proton esetében

A nagy (parallel) ill.
alacsony (antiparallel)
energiájú spinállapotok
aránya:

$$\frac{N_{antiparallel}}{N_{parallel}} = e^{-\frac{\Delta E}{k_B T}}$$

(Boltzmann-eloszlás)

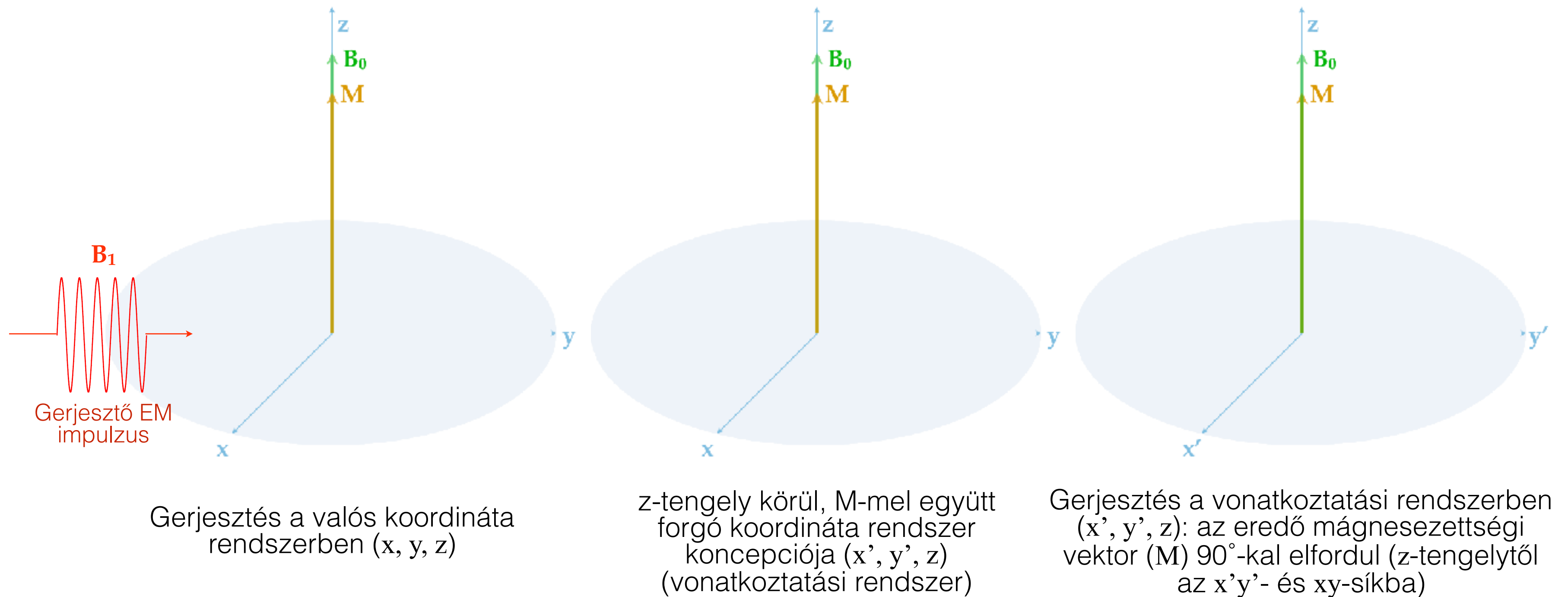
MRI-ben alkalmazott
mágneses térerő:
Föld mágneses térerejének
20-50 ezerszerese

Gerjesztés

Rezonancia feltétel: Larmor frekvencia

Alkalmazott elektromágneses sugárzás: rádióhullám (NMR, MRI), mikrohullám (ESR)

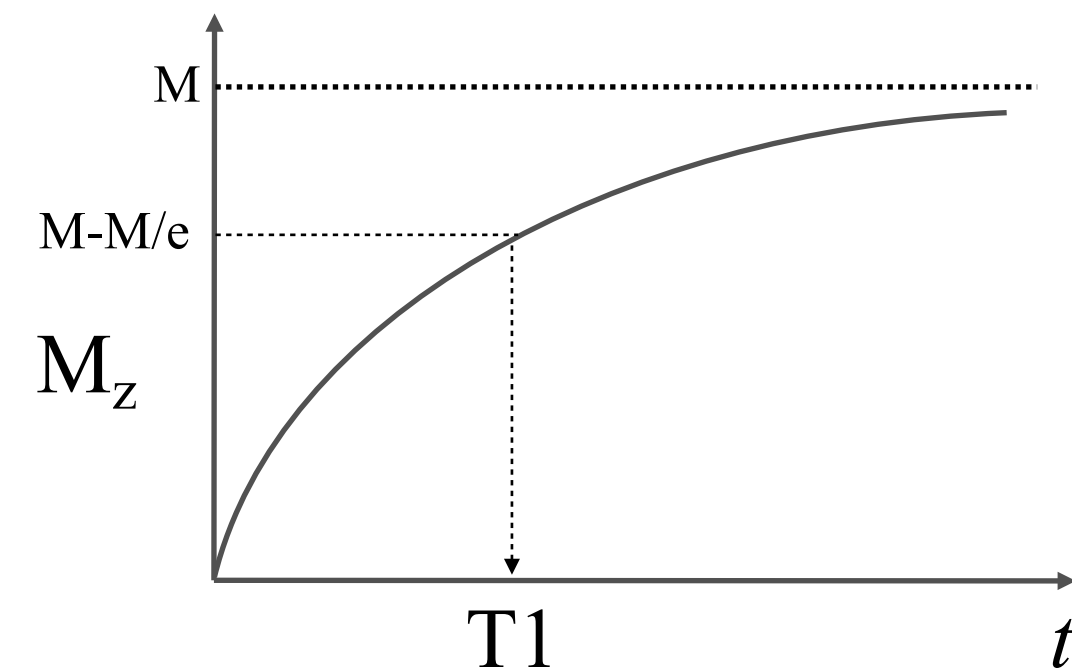
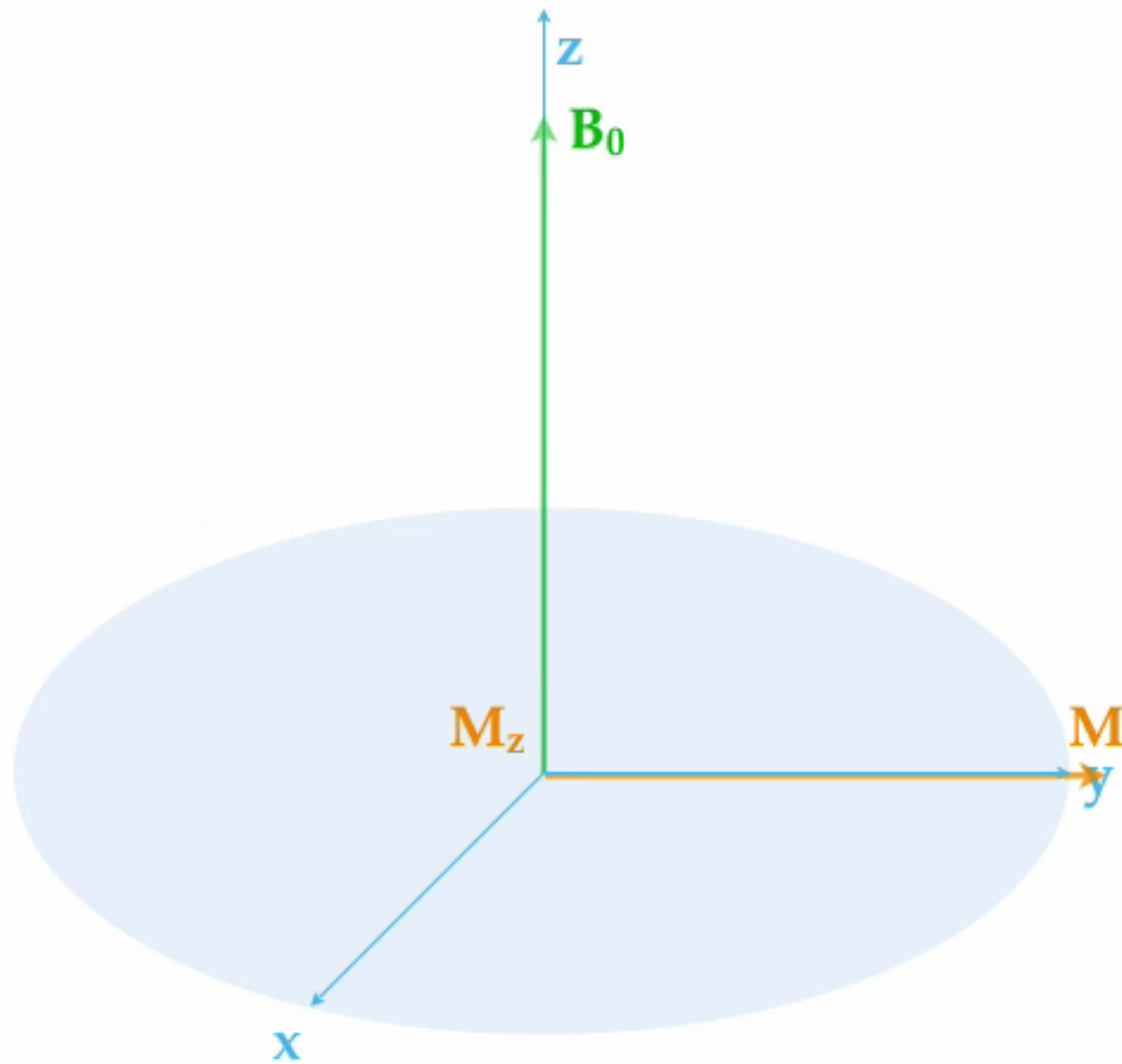

B_0 = mágneses tér
 M = makroszkópos mágnesezettség
 B_1 = besugárzott elektromágneses tér

Spin-rács relaxáció

T1 vagy longitudinális relaxáció

Az eredő mágneszettségi vektor (M) relaxation) of the z -tengelymenti vektoriális komponensének (M_z) visszatérése (relaxációja) a külső mágneses tér irányába

T1 relaxációs idő:
elemi mágnes (proton) és
környezete közötti kölcsönhatásra utal

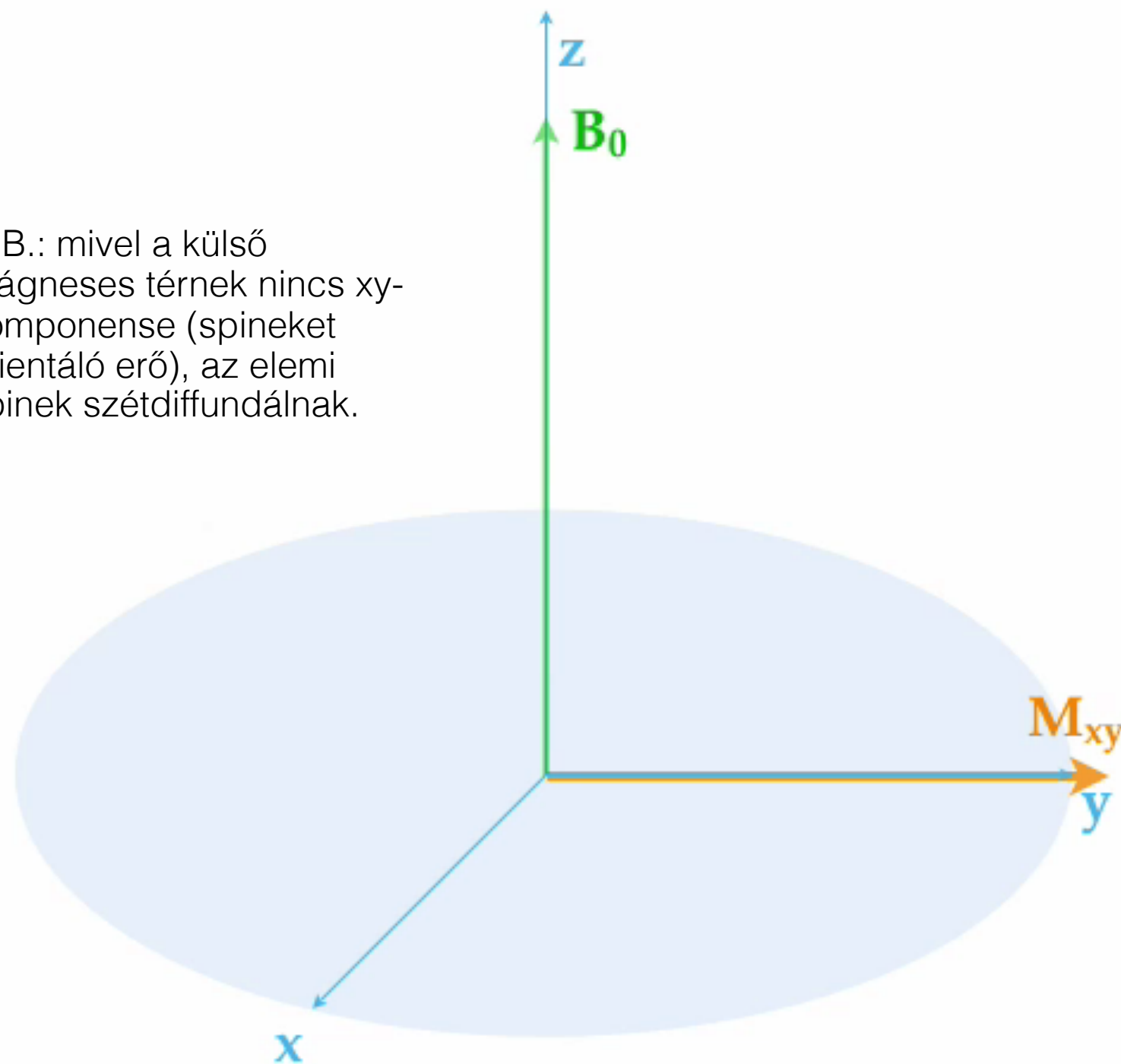
M_z : M z -tengelymenti vektoriális komponense

Spin-spin relaxáció

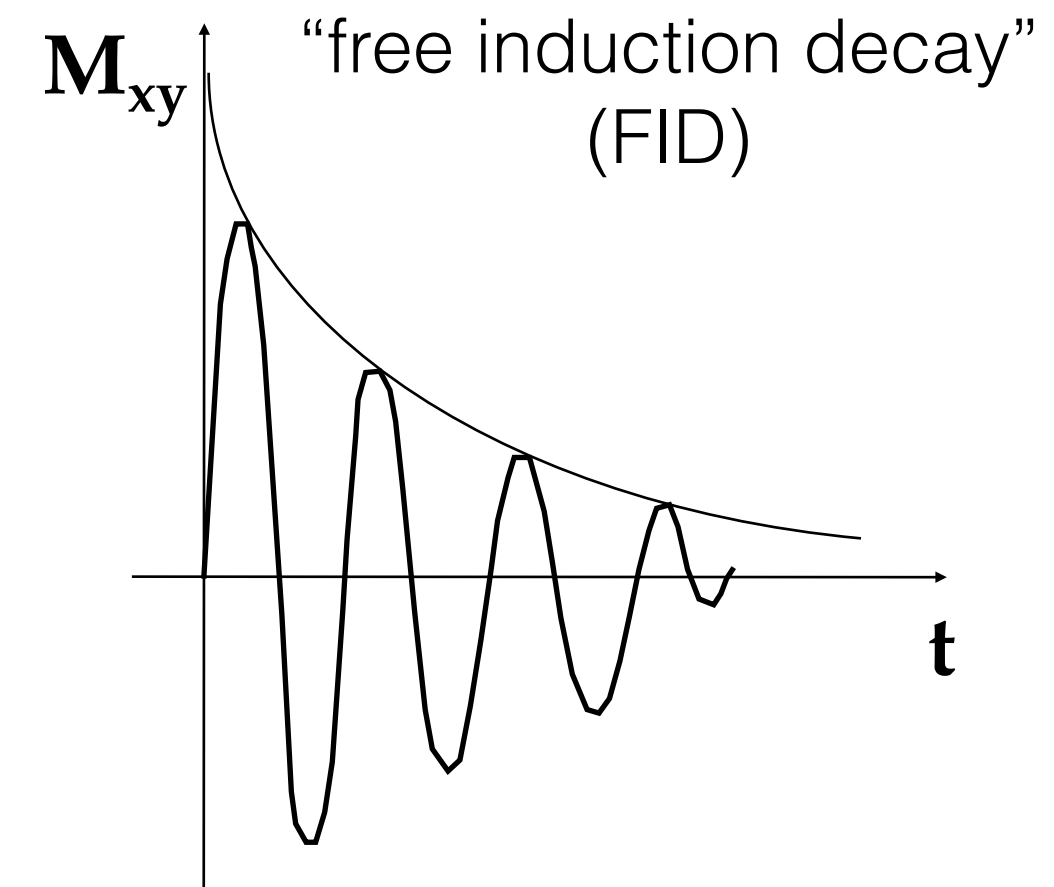
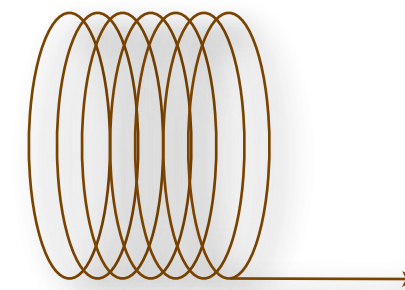
T2 vagy tranzverzális relaxáció

Az elemi mágneses momentumok (μ_i) szétterülése (diffúziója) a tranzverzális (xy) síkban, amely az eredő mágnesezettség (M) xy -síkbeli vektoriális komponensének (M_{xy}) lecsengéséhez (relaxációjához) vezet

N.B.: mivel a külső mágneses térnek nincs xy -komponense (spineket orientáló erő), az elemi spinek szétdiffundálnak.

M_{xy} : M xy -síkbeli vektoriális komponense

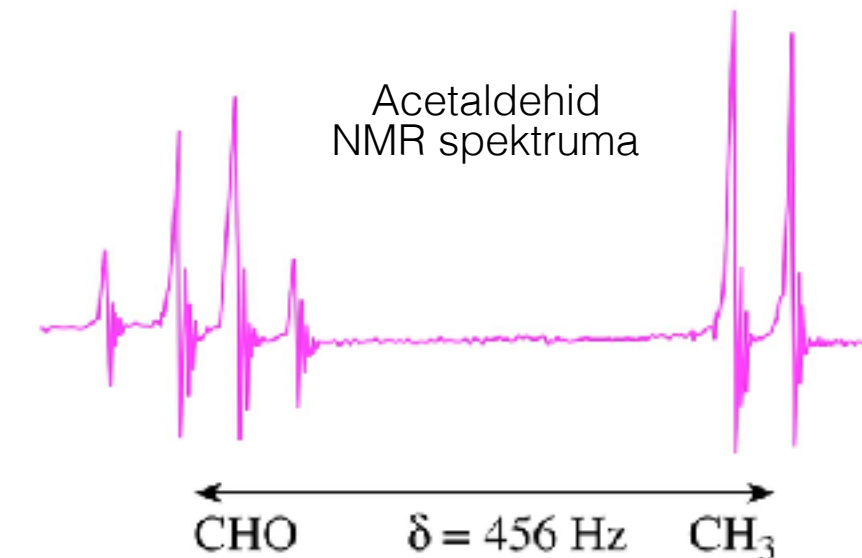

T2 relaxációs idő:
elemi mágnesek (protonok)
közötti kölcsönhatásra utal

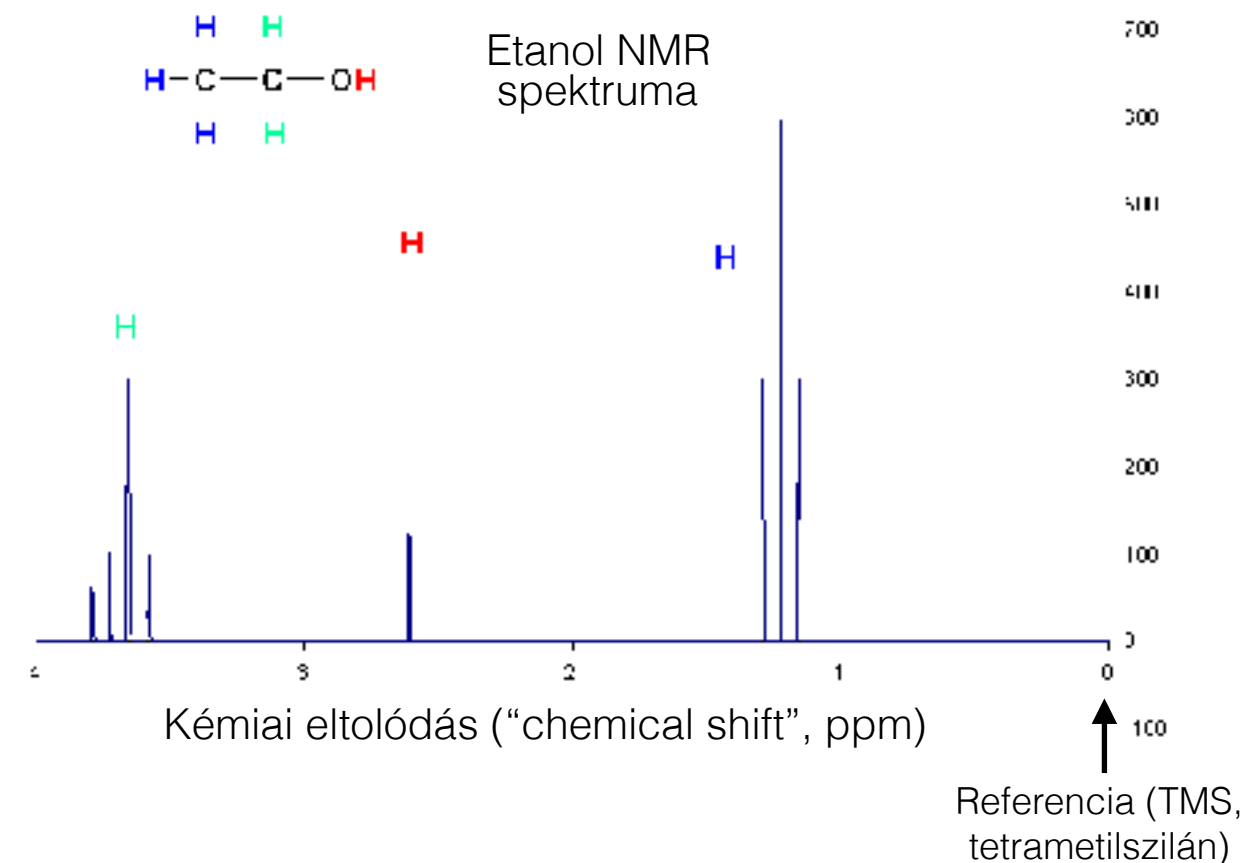

NMR spektroszkópia

- NMR spektroszkópia vagy Mágneses Rezonancia Spektroszkópia (MRS)
- Spektroszkópai módszer az atommagok körüli lokális mágneses tér mérésére. A mágneses térbe helyezett atommagok rezonanciafrekvenciáit mérjük meg.
- NMR spektrométer: Folyékony He által hűtött mágnes, nagy mágneses térerő (spektrális felbontás a térerővel egyenesen arányos)
- NMR spektrum: elnyelt elektromágneses sugárzás intenzitása frekvencia függvényében.
- “NMR-vonal” görbe alatti területe az abszorbeáló atommagok számával arányos.
- Elektronfelhő (i.e., annak szerkezete) befolyásolja a lokális mágneses teret: frekvenciafeltétel elhangolódik (“kémiai eltolódás”). Kémiai szerkezetmeghatározás lehetősége.
- Fehérje NMR: dinamika mérésének lehetősége, rendezetlen fehérje elemek detektálása

900 MHz NMR, 21.1 T mágnes

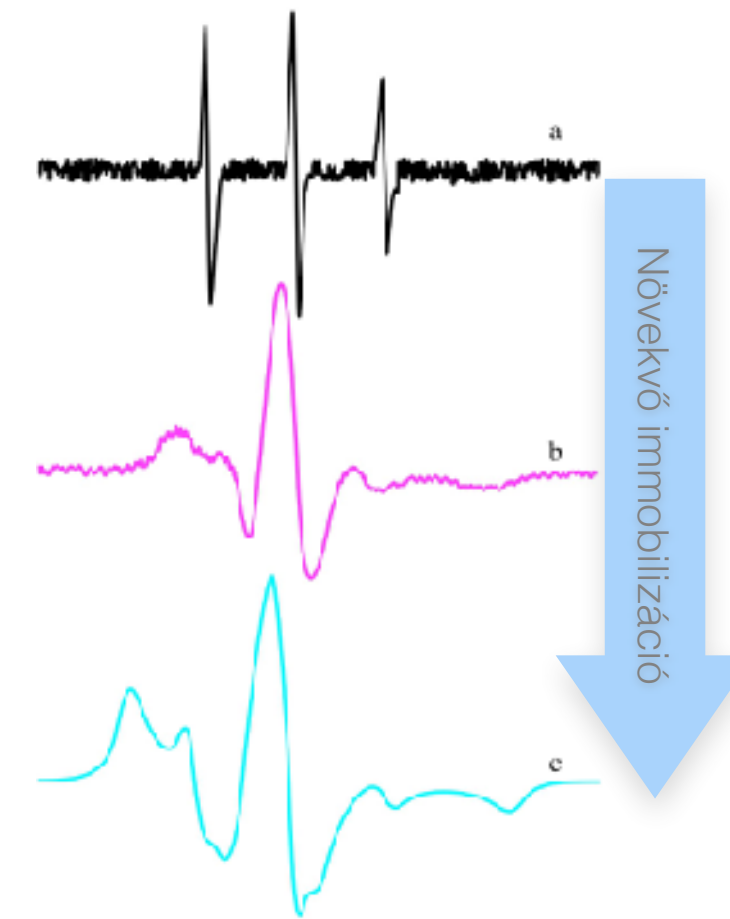
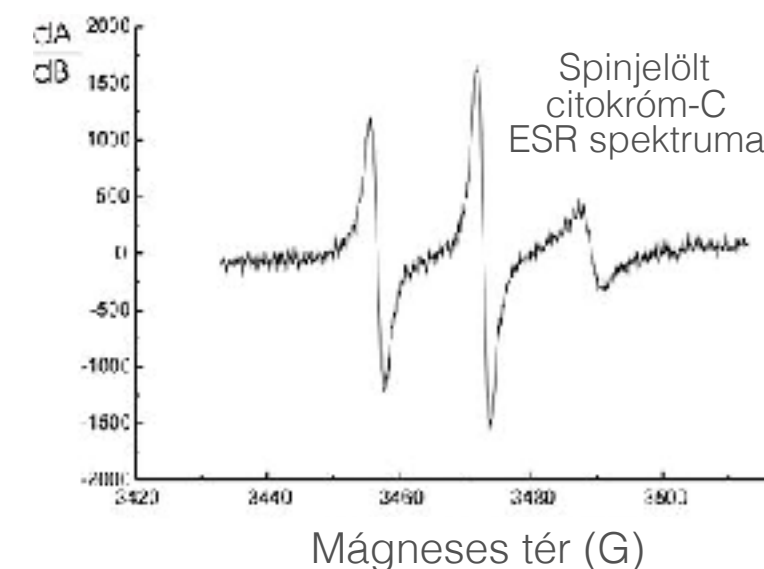
Somatomedin B domén
(szuperponált szerkezetek)

ESR spektroszkópia

- Elektronspin rezonancia (ESR) vagy elektron paramágenses rezonancia (EPR) spektroszkópia
- Spektroszkópai módszer a páratlan elektront tartalmazó anyagok vizsgálatára.
- ESR spektrum: elnyelt elektromágneses sugárzás intenzitása a mágneses tér függvényében.
- NMR-énél alacsonyabb mágneses tér, de nagyobb elektromágneses sugárzási frekvenciák (mikrohullám).
- Spin-jelölés: stabil párosítatlan elektront tartalmazó vegyülettel való jelölés. "Site-directed" (célzott) spinjelölés: pontmutációval tervezetten bevitt reaktív aminosav oldalláncok (-SH) spinjelölése.
- Mozgási (rotációs) sebességek mérési lehetősége a 10^{-4} - 10^{-2} s időtartományban.

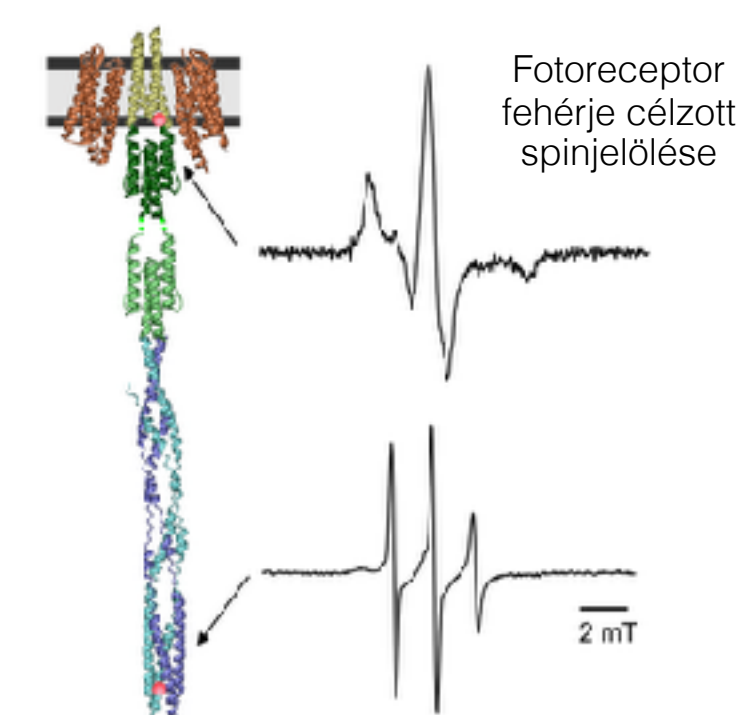
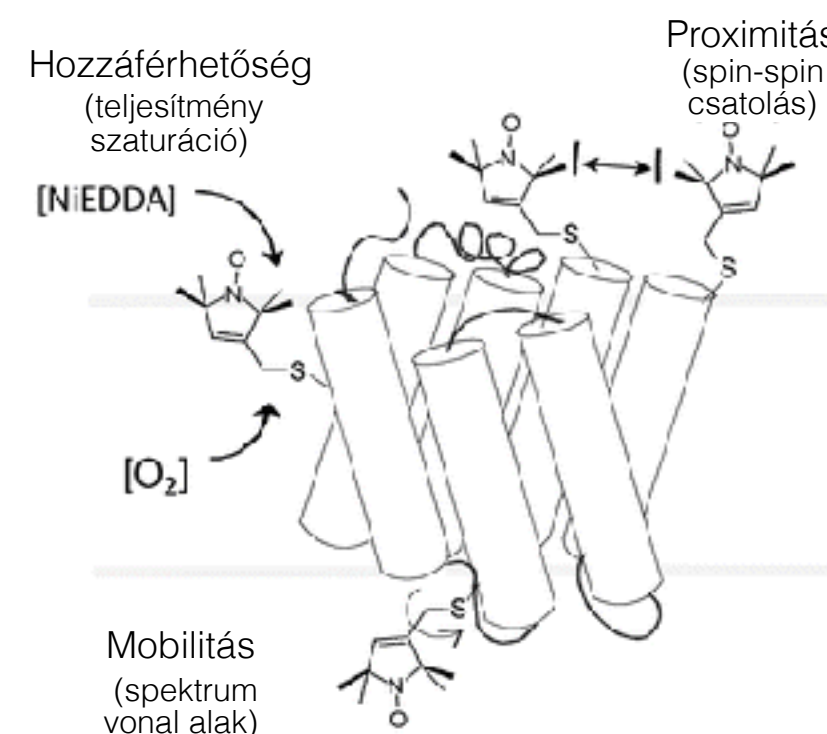
Jevgenyij Zavoisky, 1944

Immobilizáció hatása az ESR spektrumra

"Site-directed" (célzott) spinjelölés

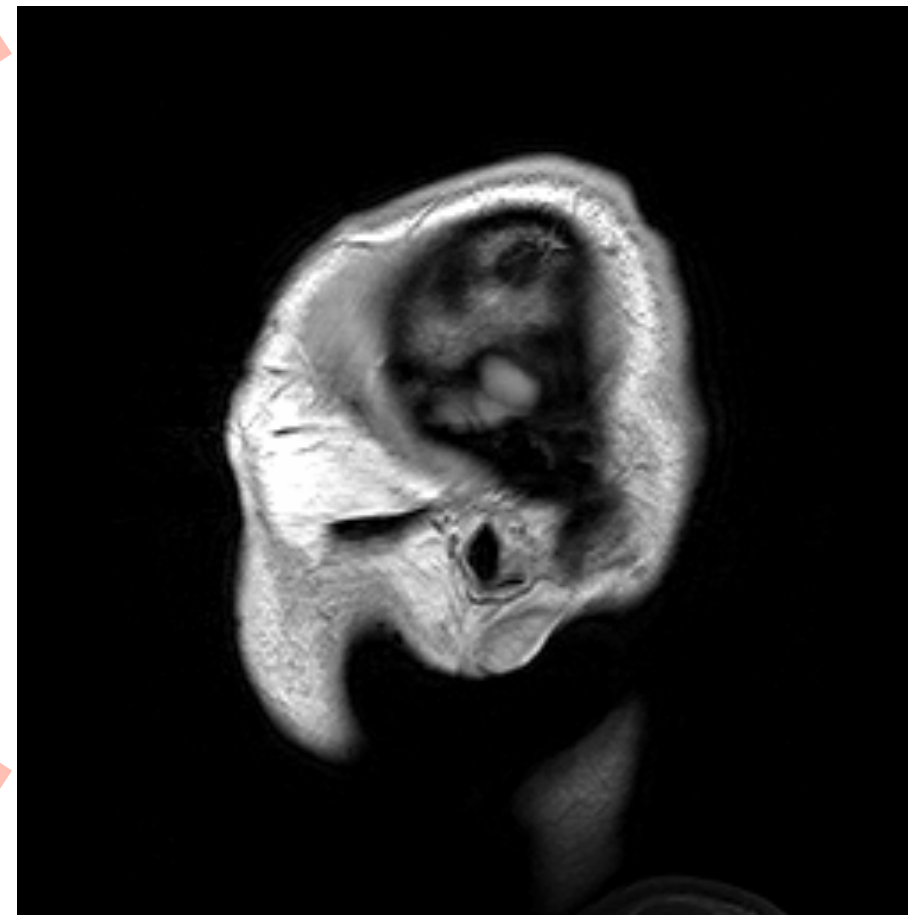

MRI: orvosi diagnosztikát forradalmasító képalkotó módszer

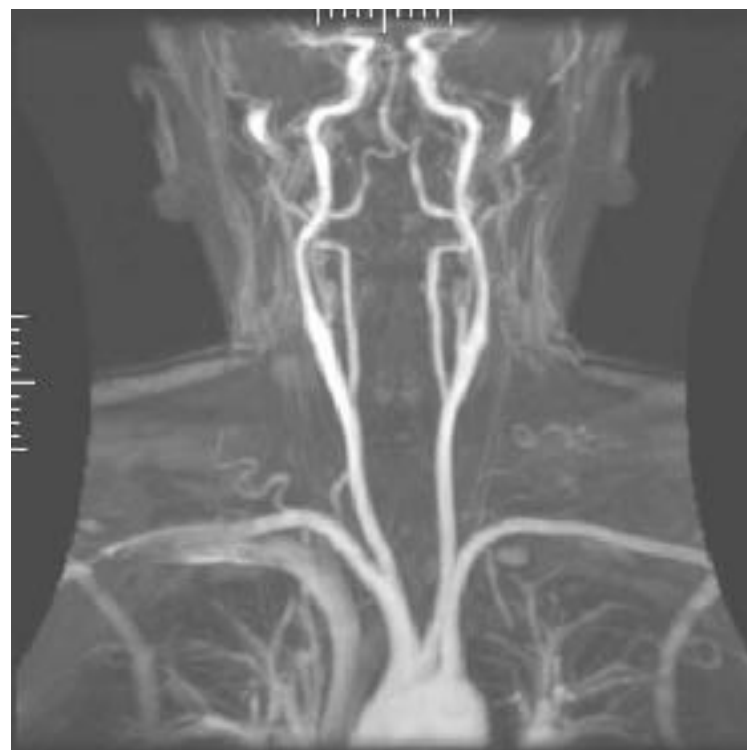
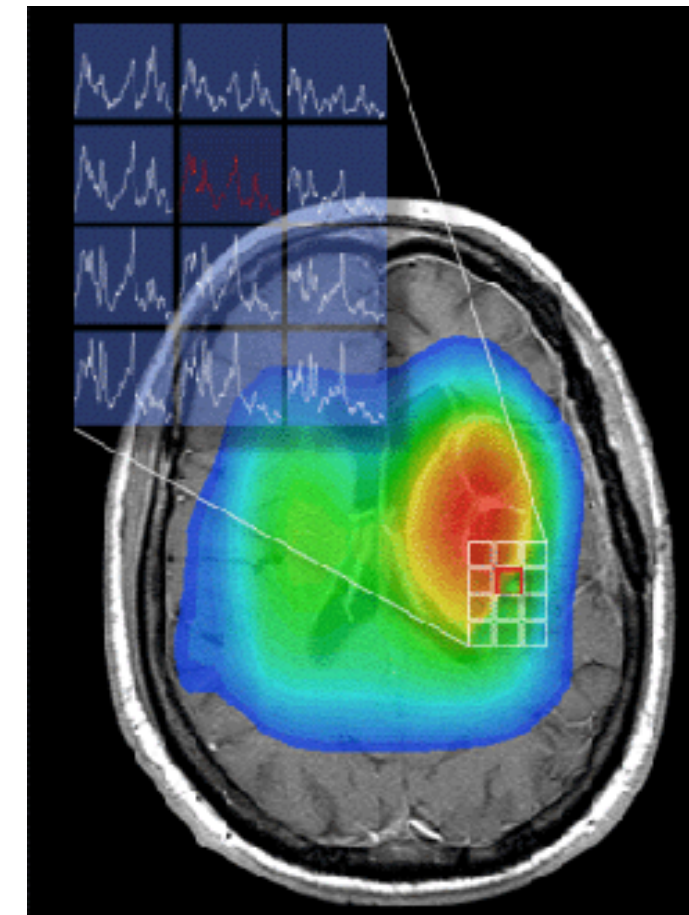

Non-invazív

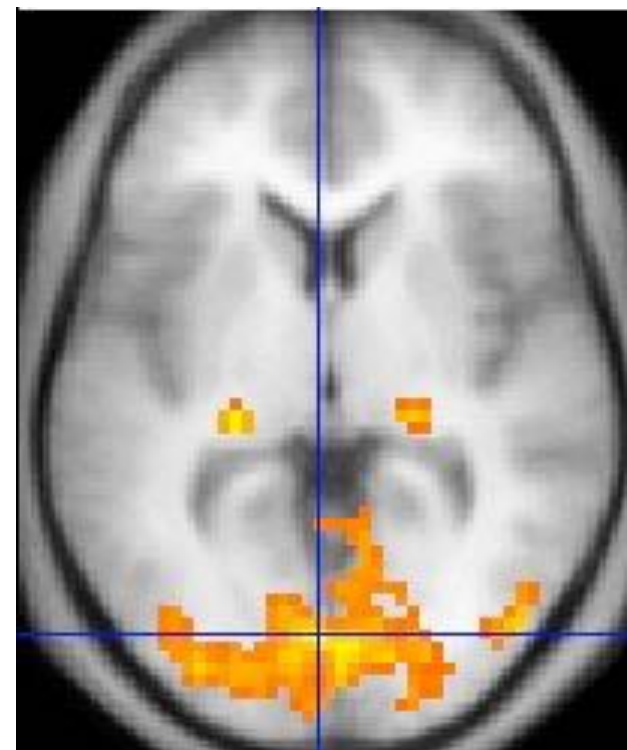
Nagyfelbontású, anatómiai MRI

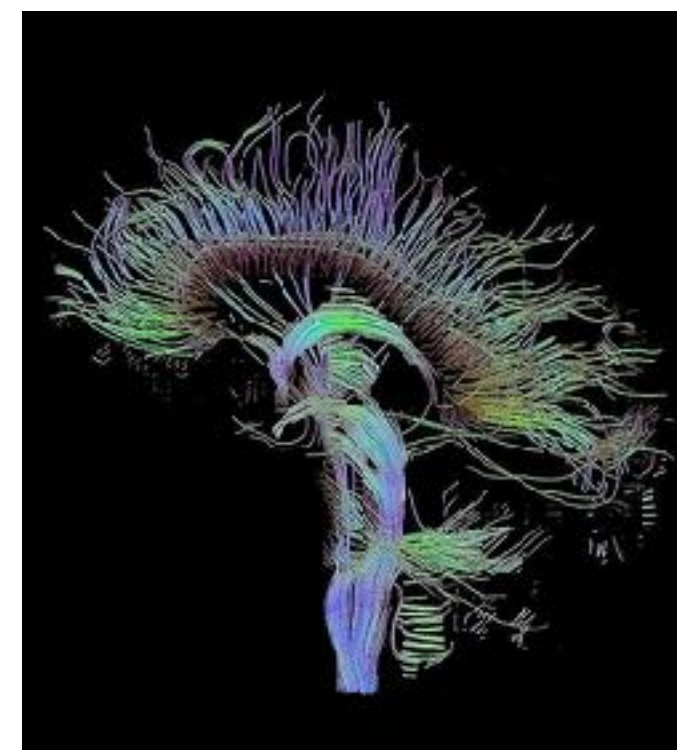
MRI spektroszkópia

MRI angiográfia

Funkcionális MRI (fMRI)

Diffúziós MRI
(tractographia)

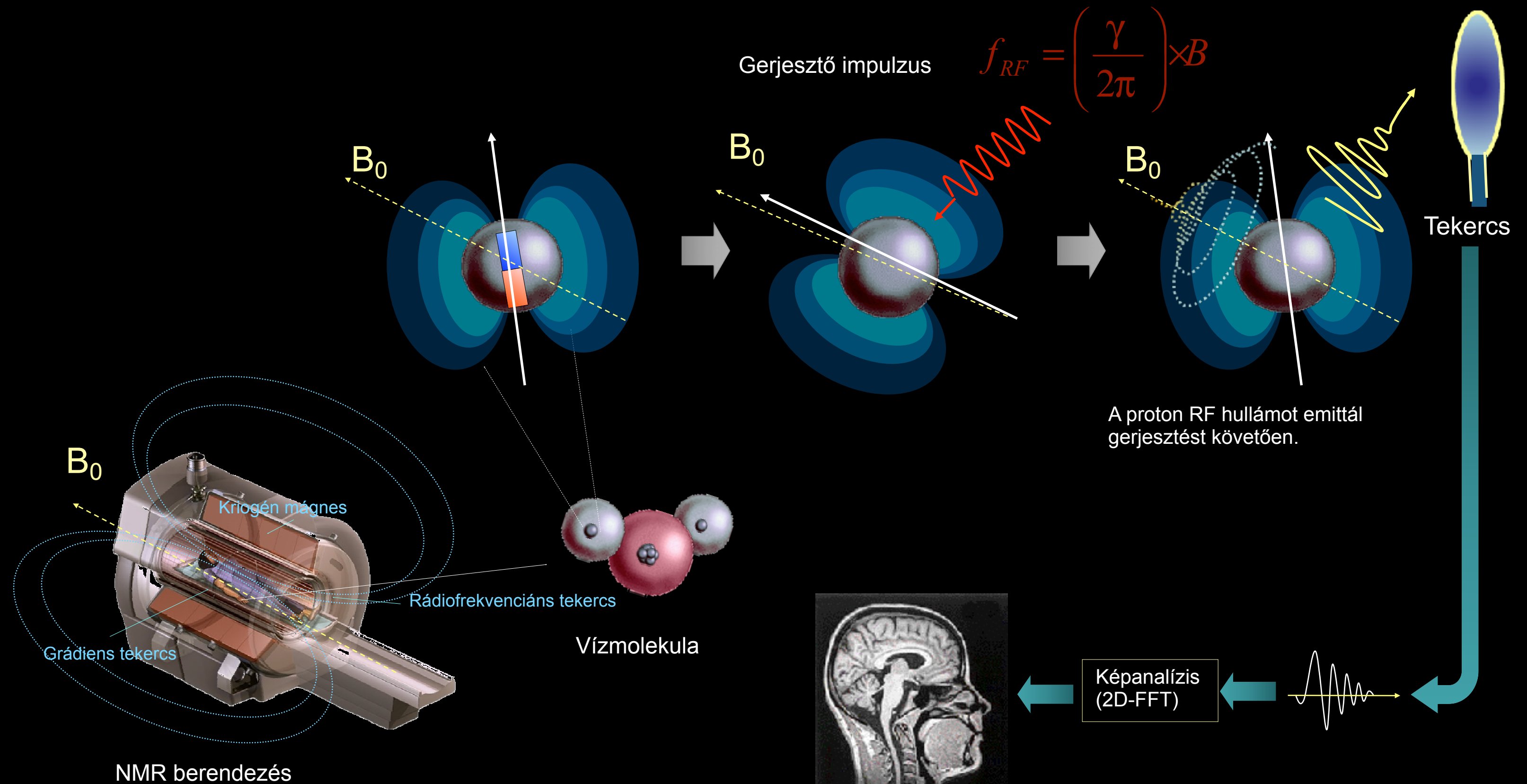
Musculoskeletalis MRI

MRI történelem

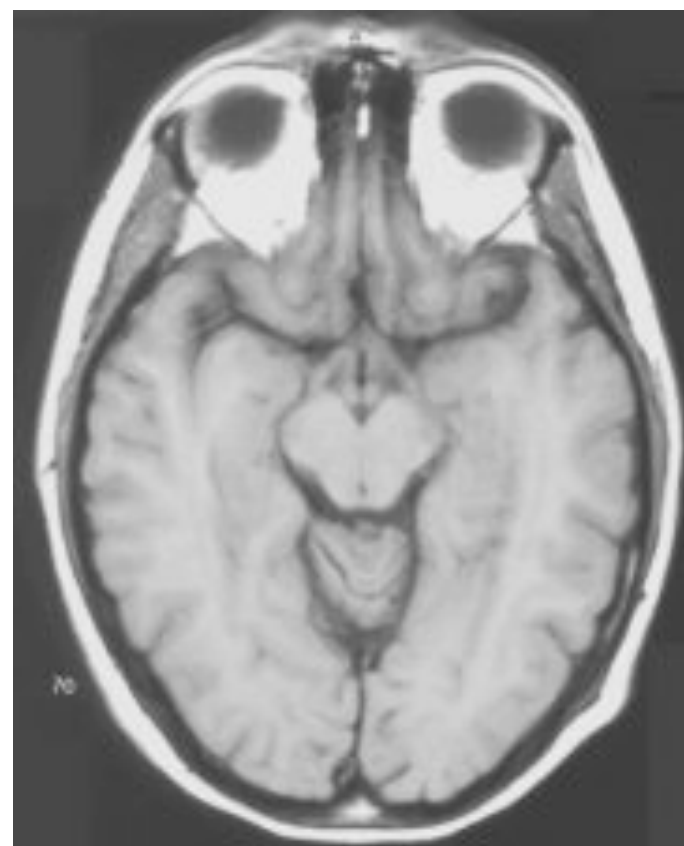
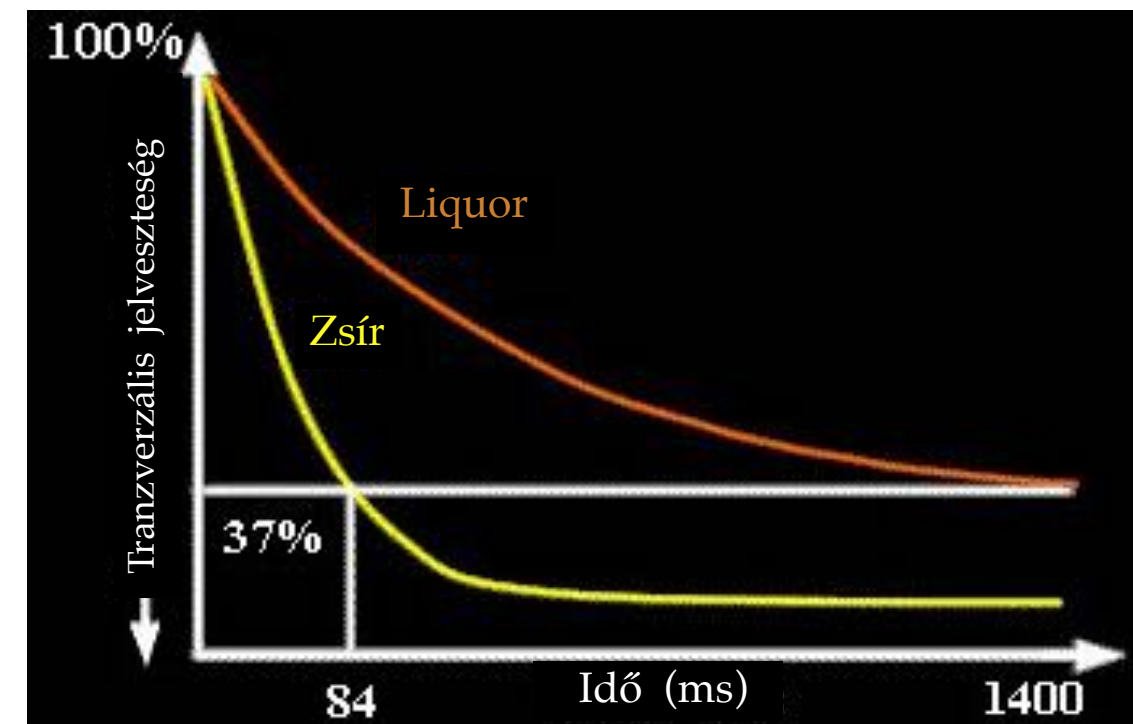
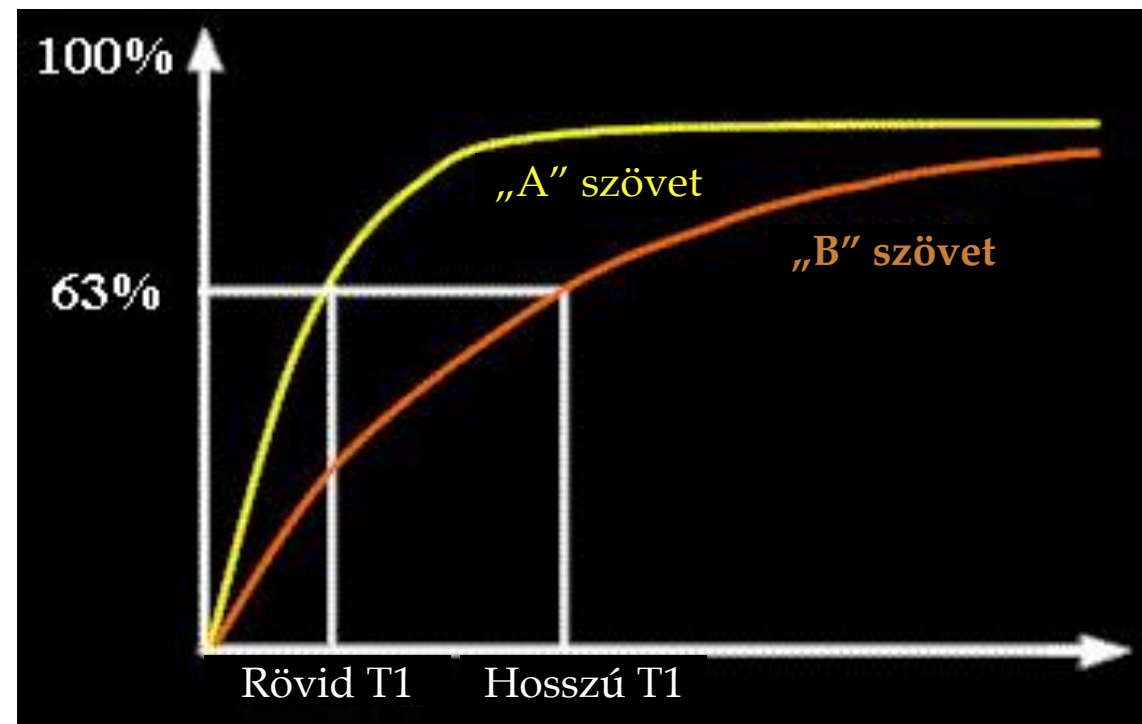
- 1970 - Raymond Damadian: rákos és normál szövetek T1 és T2 relaxációs idői különböznek.
- 1972 - Raymond Damadian: US patent
- 1973 - Paul Lauterbur: 2D MR képalkotó módszer
- 1974 - Peter Mansfield: 3D MR képalkotó módszer
- 1977 - Raymond Damadian: az első MR szkenner ("focused field" módszer)
- 2003 - Nobel-díj: Paul Lauterbur, Peter Mansfield
- NMR/MRI: Legtöbb Nobel-díjjal kitüntetett módszer (7)
Otto Stern (1942), Isidor Rabi (1944), Felix Bloch, Edward Purcell (1952), Norman Ramsey (1989), Richard Ernst (1991), Kurt Wüthrich (2002), Paul Lauterbur, Peter Mansfield (2003)

MRI: az emberi test makroszkópikus mágnesezettségét hozza létre

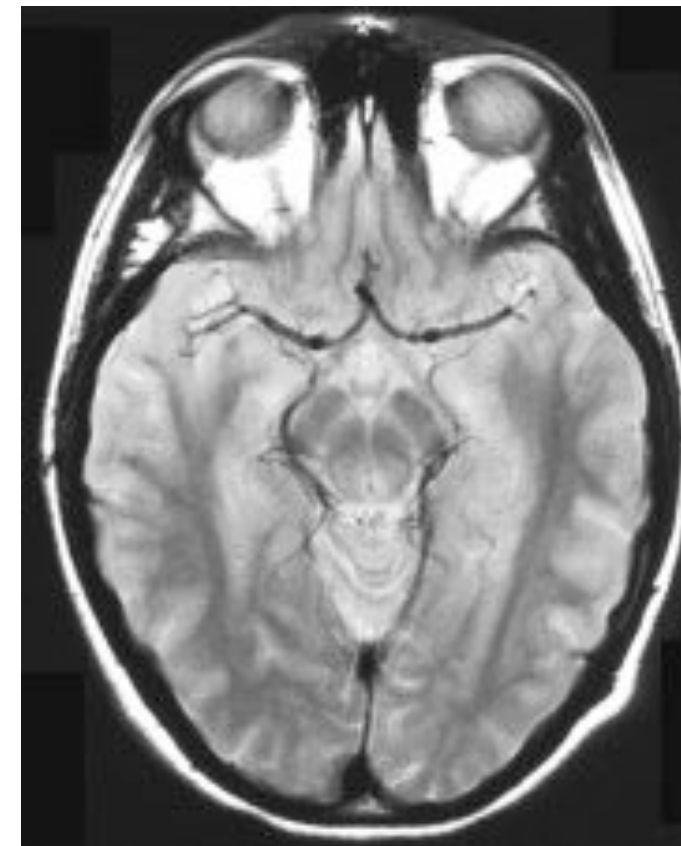

MRI 1: kontraszt

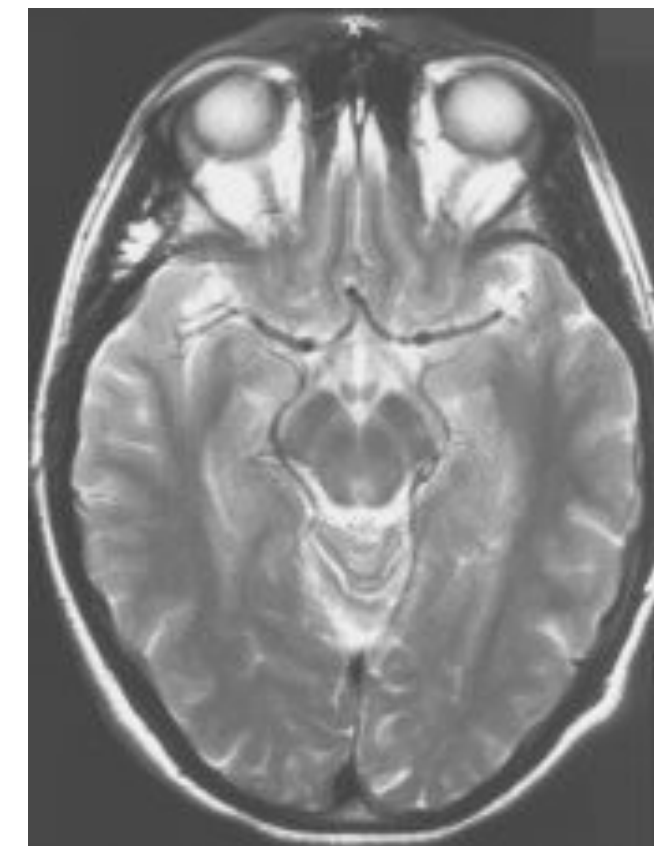
Színkontraszt a spinsűrűség (proton denzitás, PD)
és relaxációs idők (T1, T2) alapján

T1-súlyozás

protonsűrűség-súlyozás

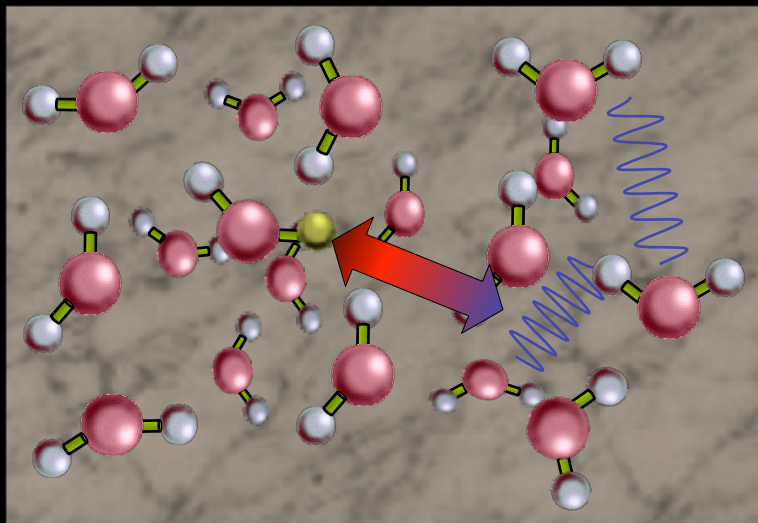

T2-súlyozás

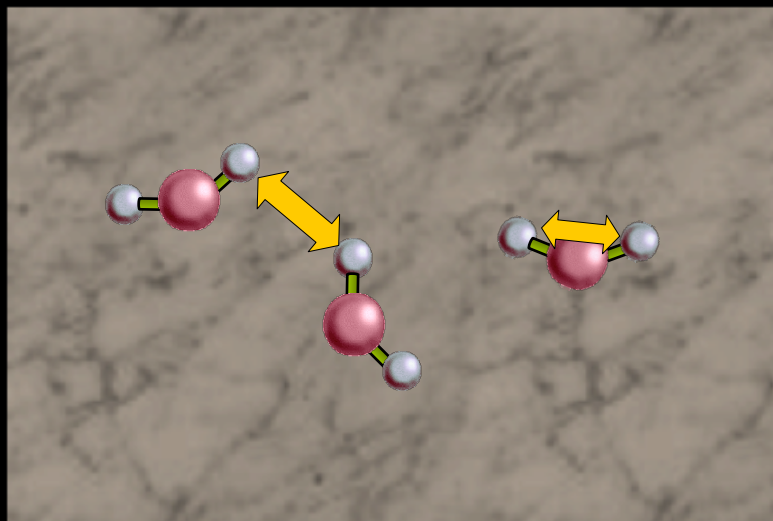
Relaxációs idő alapú kontraszt mechanizmusok

Spin-rács relaxáció (T1)

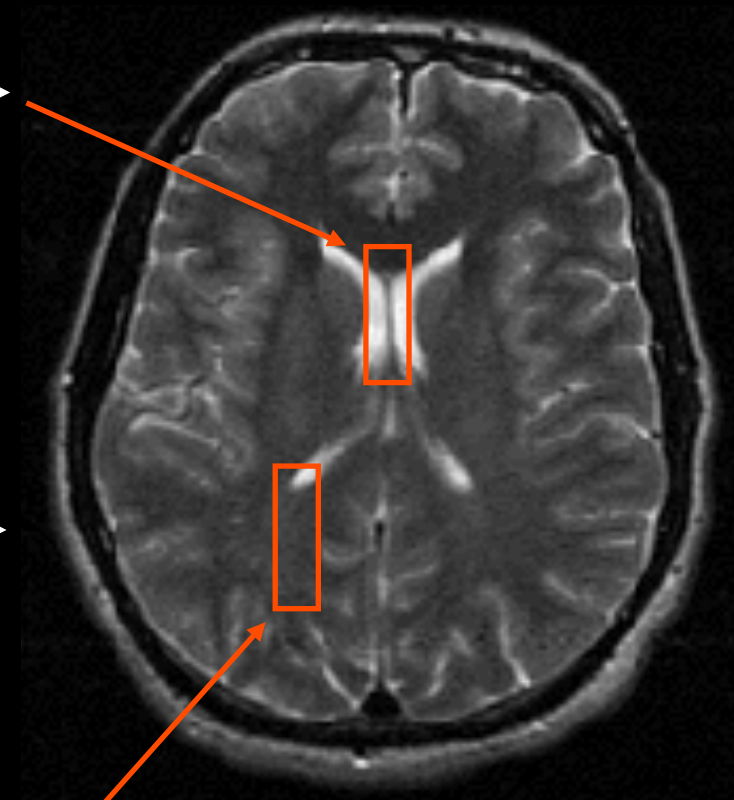
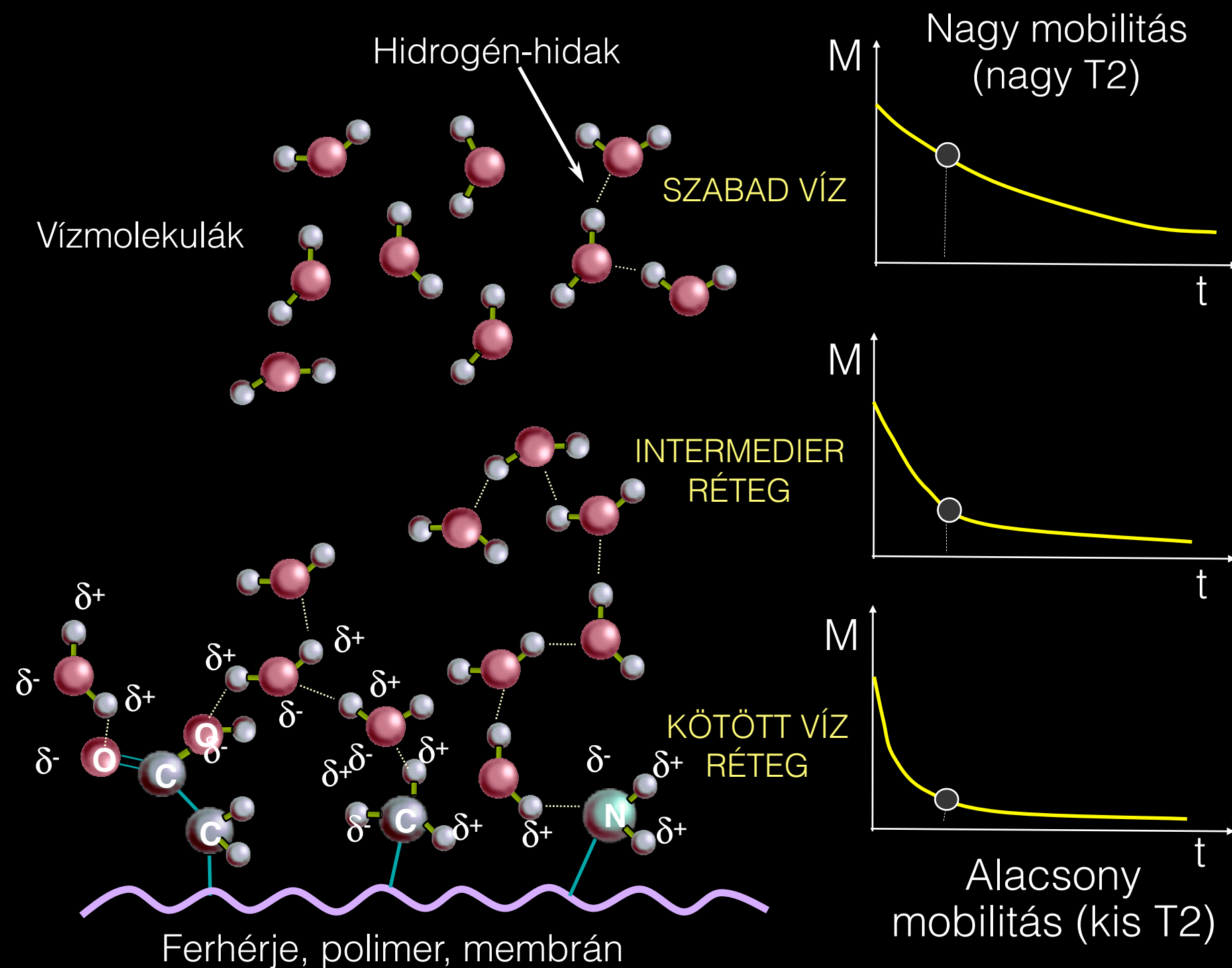

- A longitudinális mágnesezettség helyreállása
- Energiaátadás a rácsnak

Spin-spin relaxáció (T2)

- A tranzverz mágnesezettség fázis szerinti deszinkronizációja
- Energiaátadás a spinek között

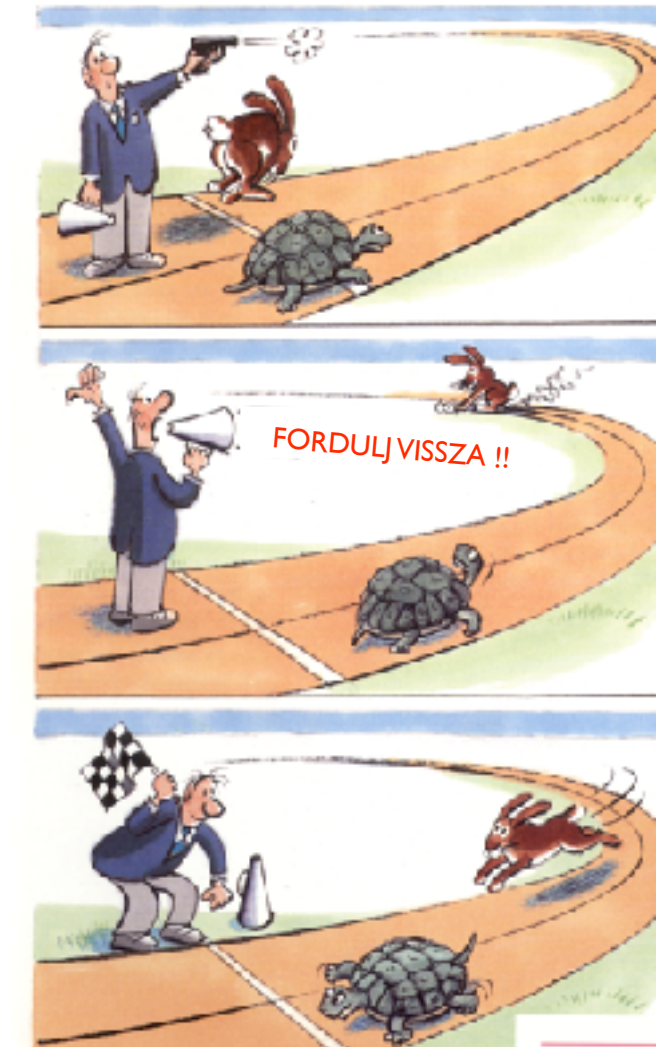
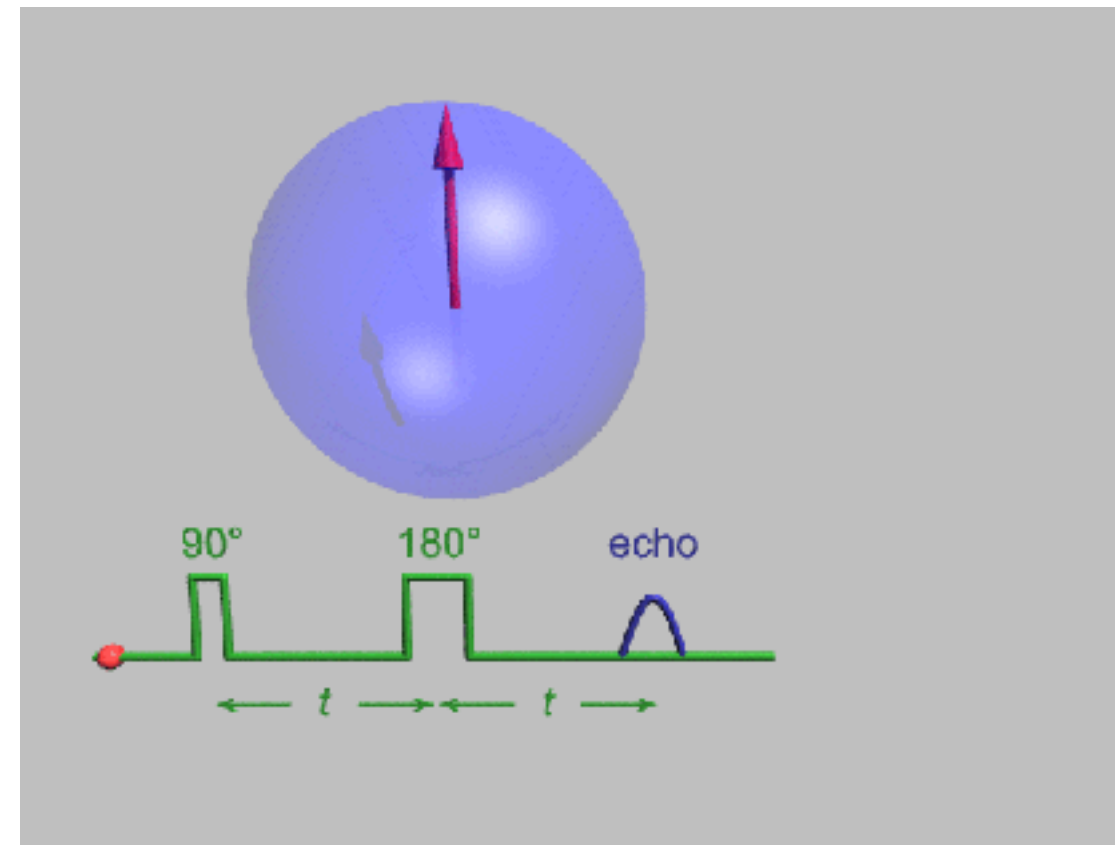
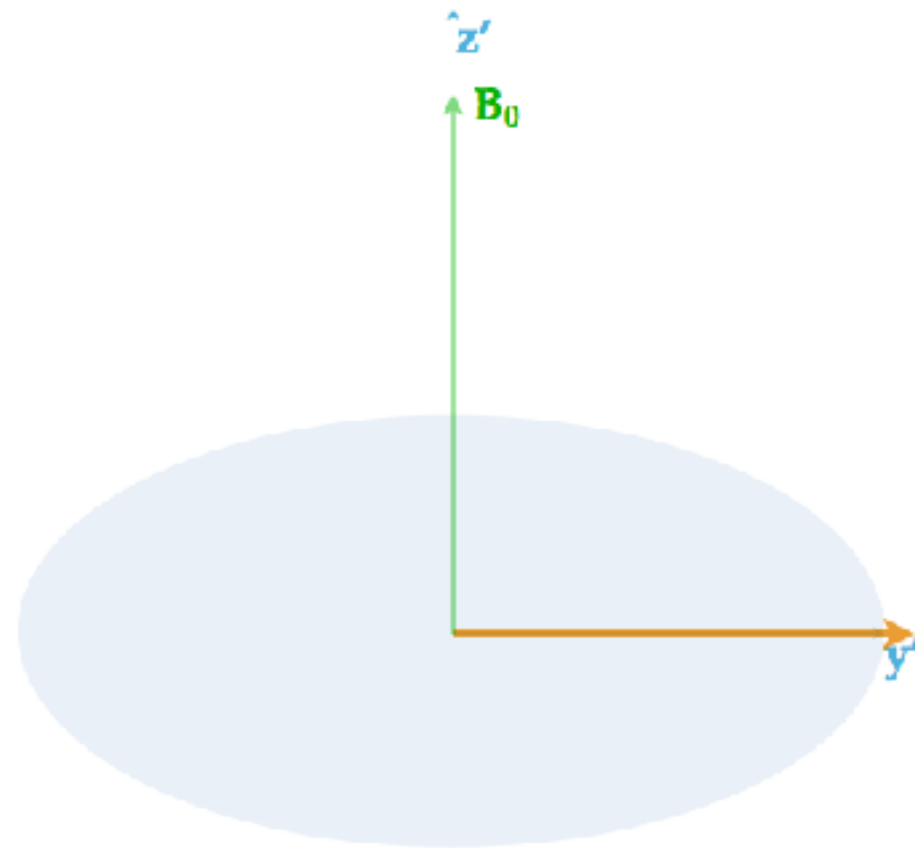

Relaxációs idő mérése: spin-echo kísérlet

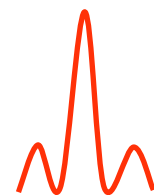
Ismétlődő gerjesztő, refókuszáló és “visszhang” impulzusok: spin-echo szekvencia

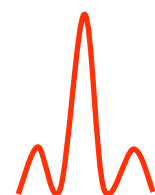
Erwin Hahn, 1949

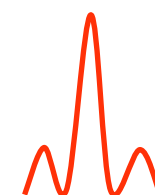
Gerjesztő
impulzus (90°)

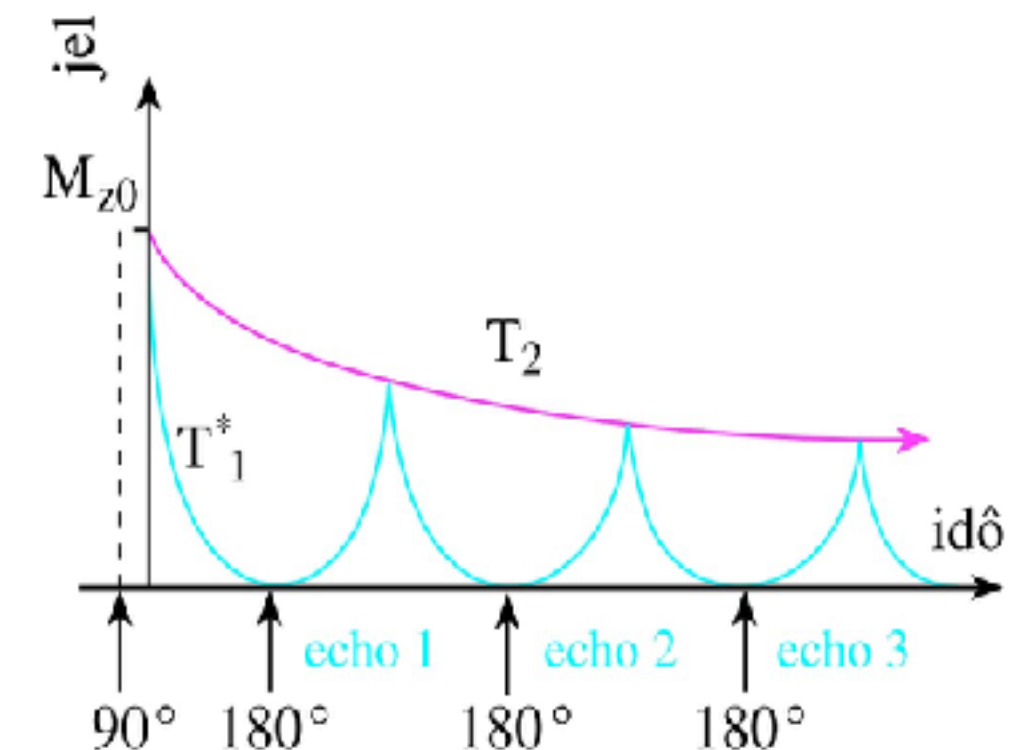
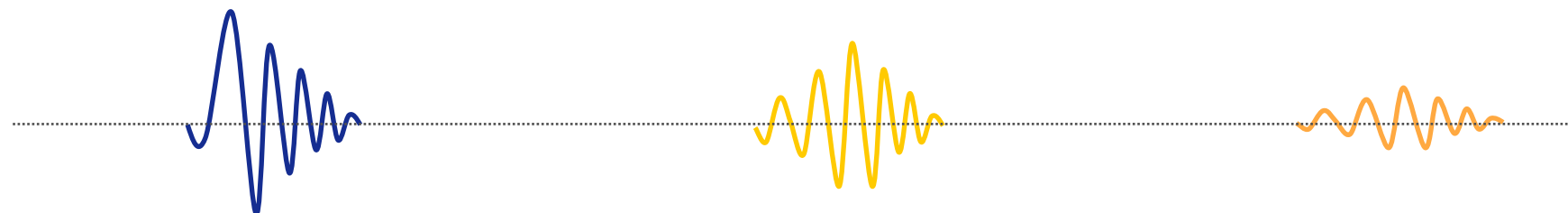
Refókuszáló
impulzus (180°)

Refókuszáló
impulzus (180°)

Kattogó hang az MRI-ben:
impulzusok generálása

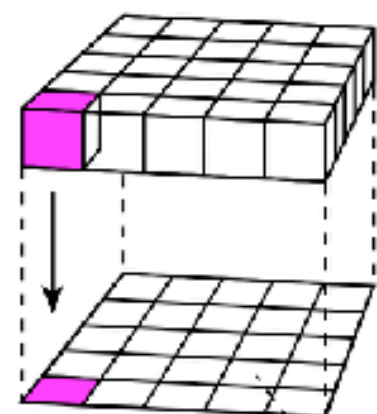
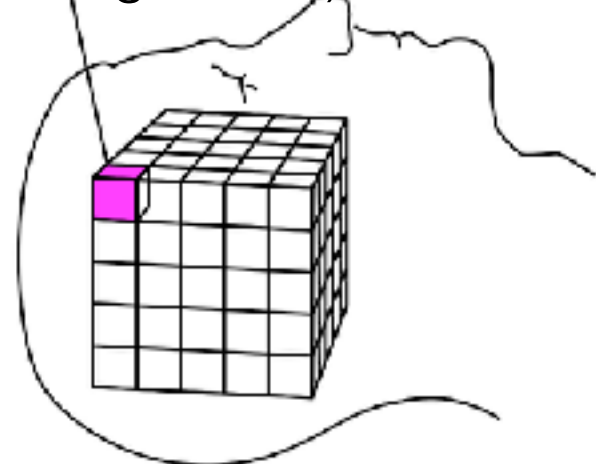

MRI 2: Térbeli kódolás

Paul C. Lauterbur
(1929-)

voxel (térfogatelem)

pixel
(felületelem)

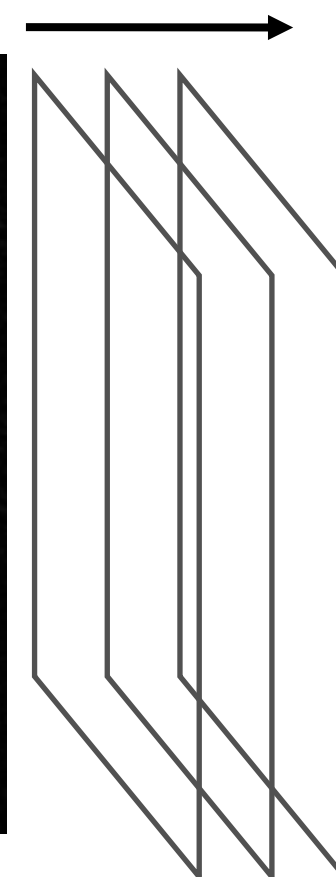
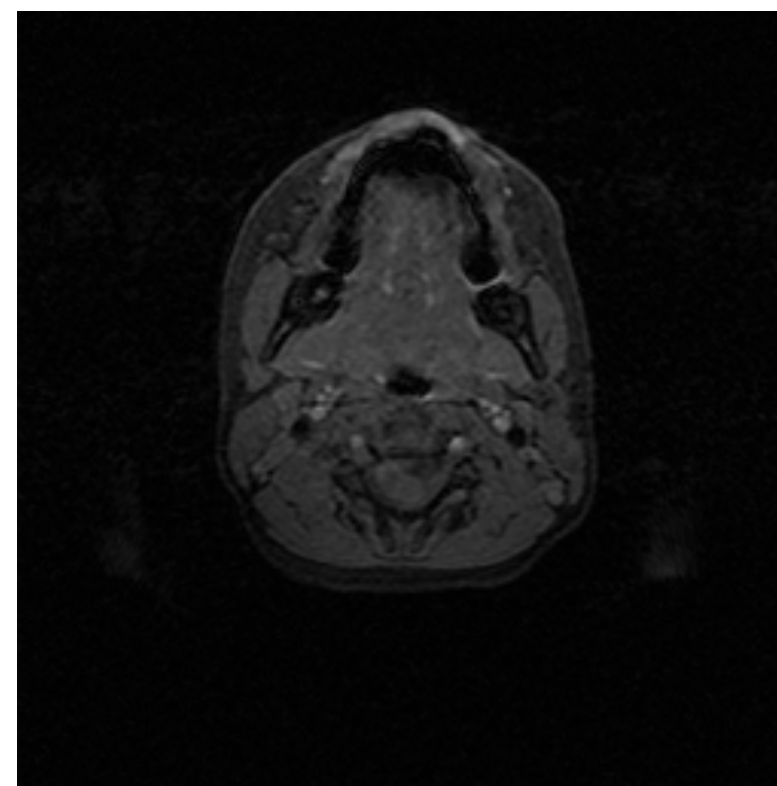
kép

B_z

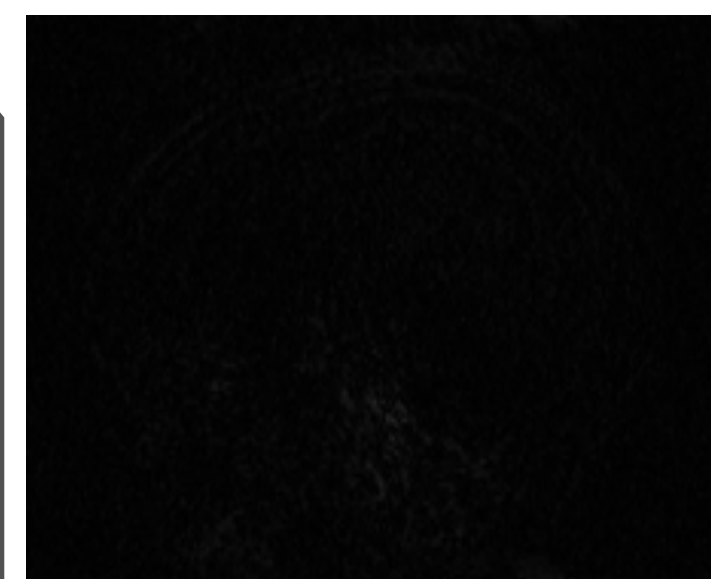
B_y

B_x

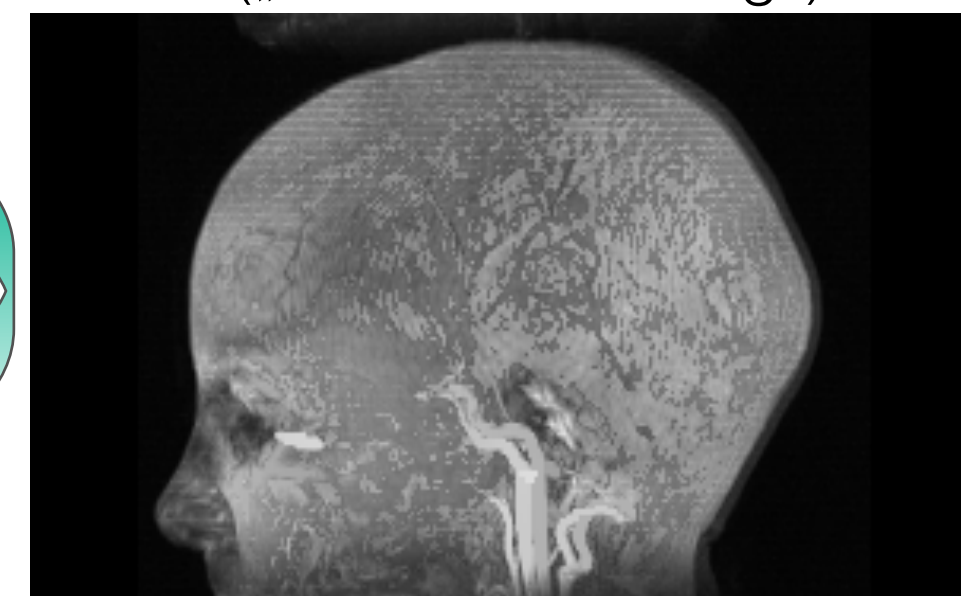
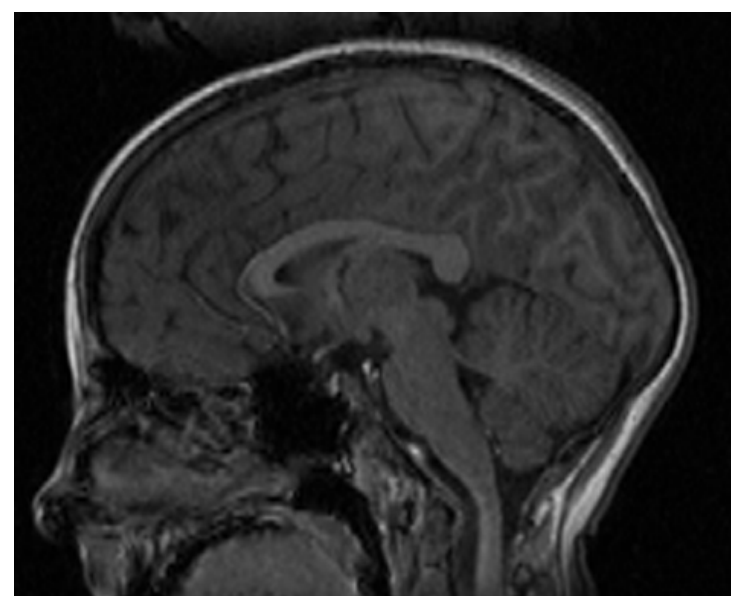
- Elemi 3D képpontok (voxel) definiálása és címezhetősége: grádiens tér segítségével
- Alapja: rezonanciafeltétel

Újraszeletelés
merőleges síkban

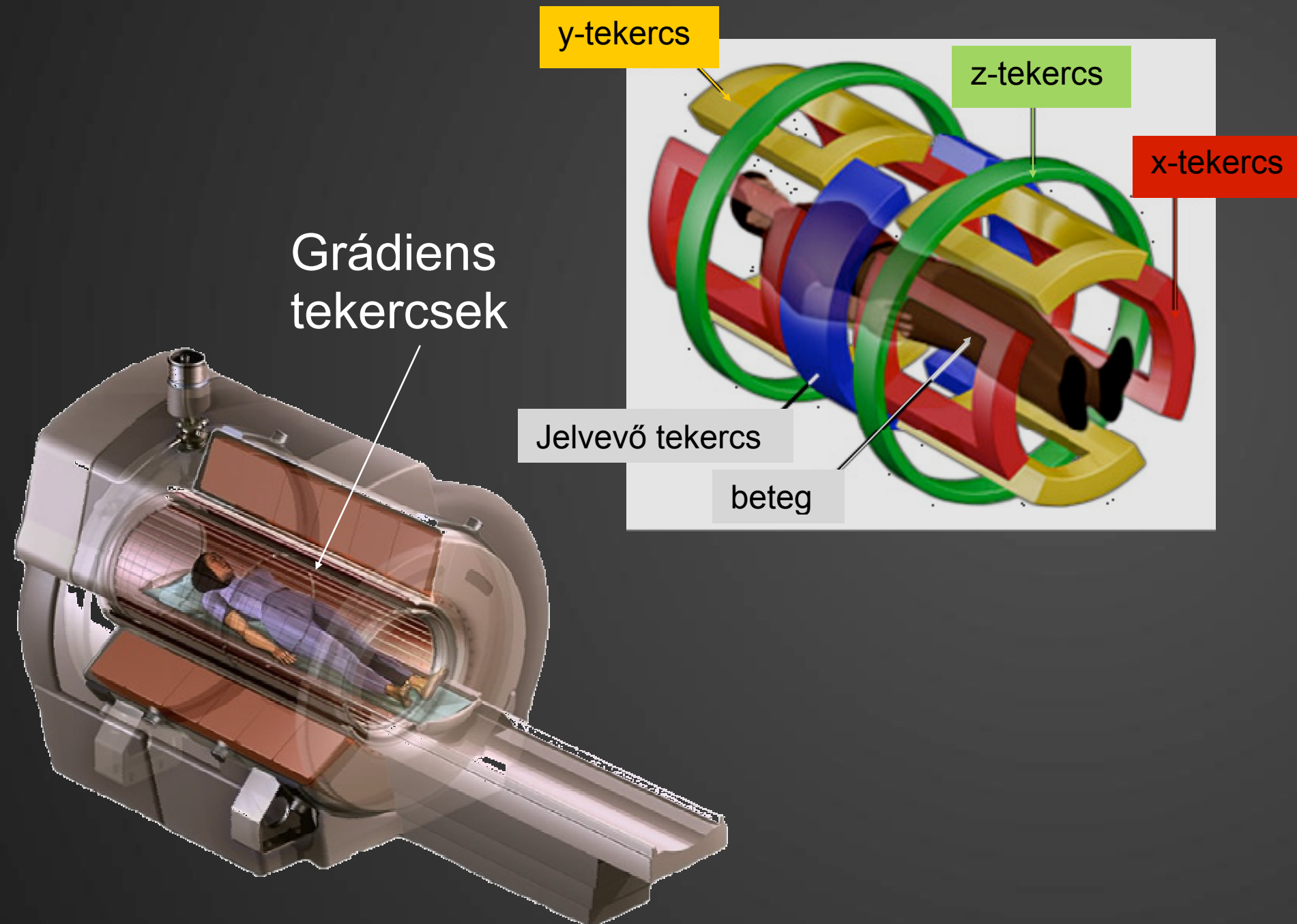

Térbeli projekció
(„volume rendering”)

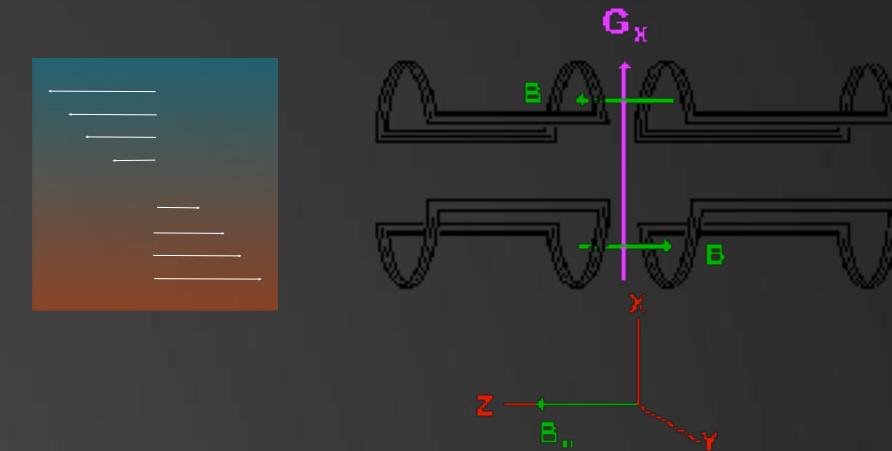

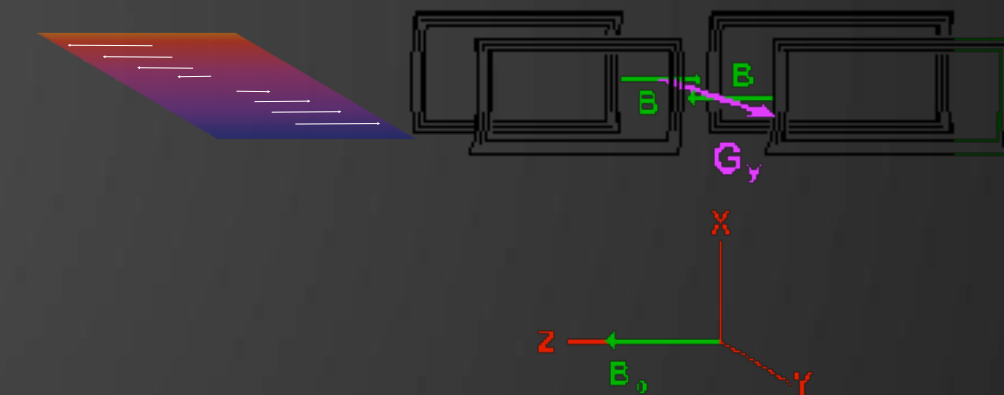
Térben változó mágneses tér létrehozása: “grádiens” tekercsekkel

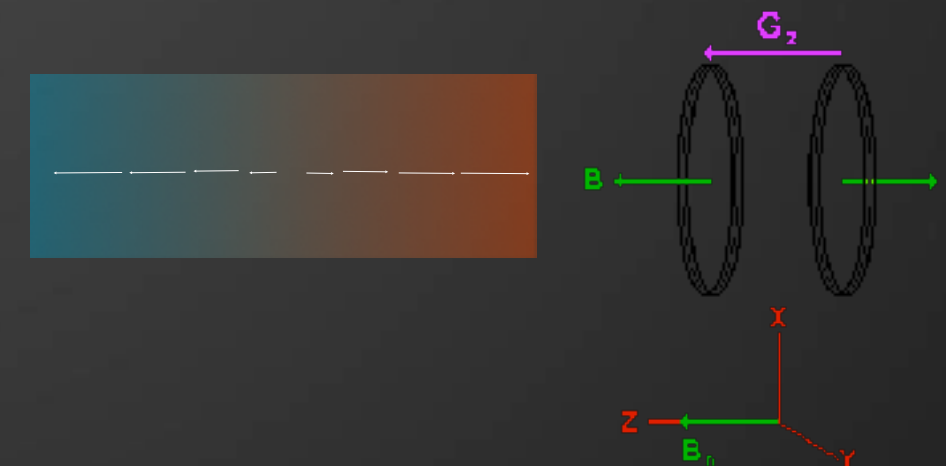
X-grádiens tekercs

Y-grádiens tekercs

Z-grádiens tekercs

Térbeli kódolás fókuszált mágneses térrel (FONAR)

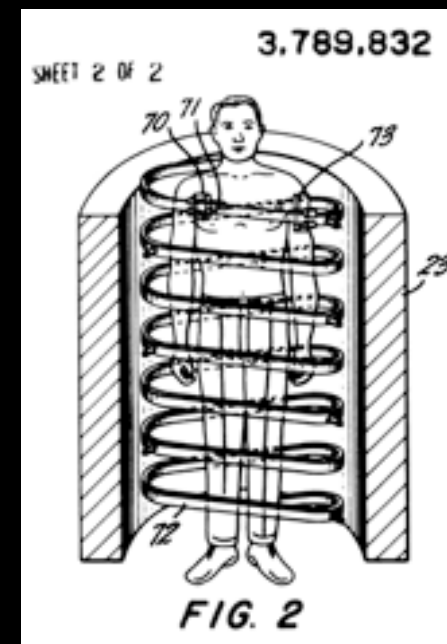
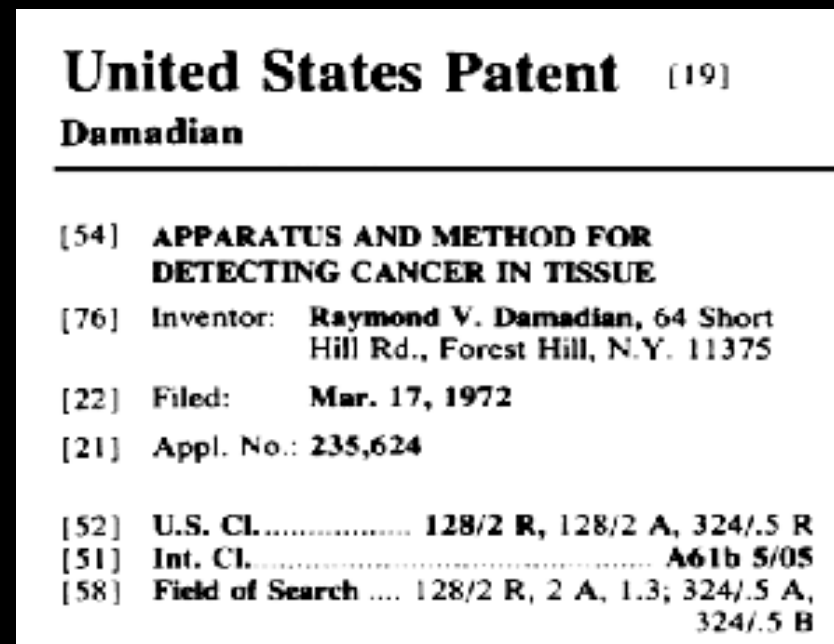
Downstate Medical
Center - Brooklyn, 1972

Raymond V. Damadian

Az első MRI felvétel

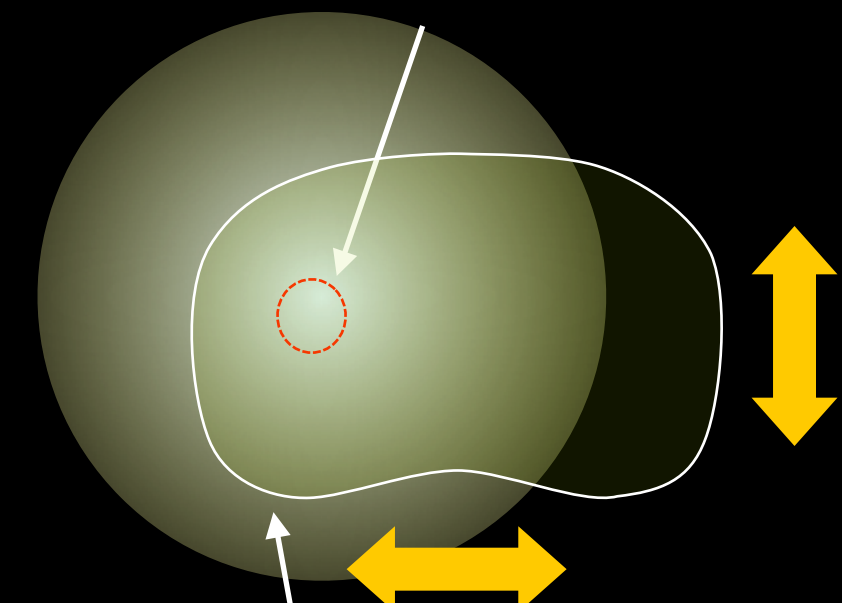

“Indomitable” - rettenthetetlen

1970: megnőtt relaxációs idők rákos szövetben
1972: humán invivo 3D NMR elvének kidolgozása
1977: felső emberi MRI felvétel (rendkívül lassú)

$$\omega = \gamma B$$

Rezonanciafeltétel
lokálisan teljesül

Inhomogén
mágneses tér
(focused field NMR)

MRI 3: képrekonstrukció

1. "Backprojection"

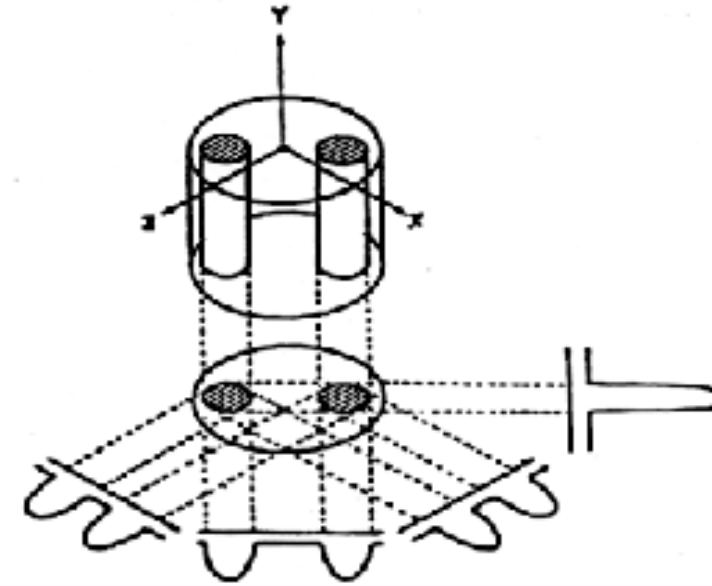
- „visszavetítés”
- mint a CT esetében

Paul Lauterbur,
1973, Illinois

Peter Mansfield,
1973, Nottingham

Visszavetítés elve

Rekonstruált kép (két
kémcső keresztmetszete)

2. 2D Fourier transzformáció

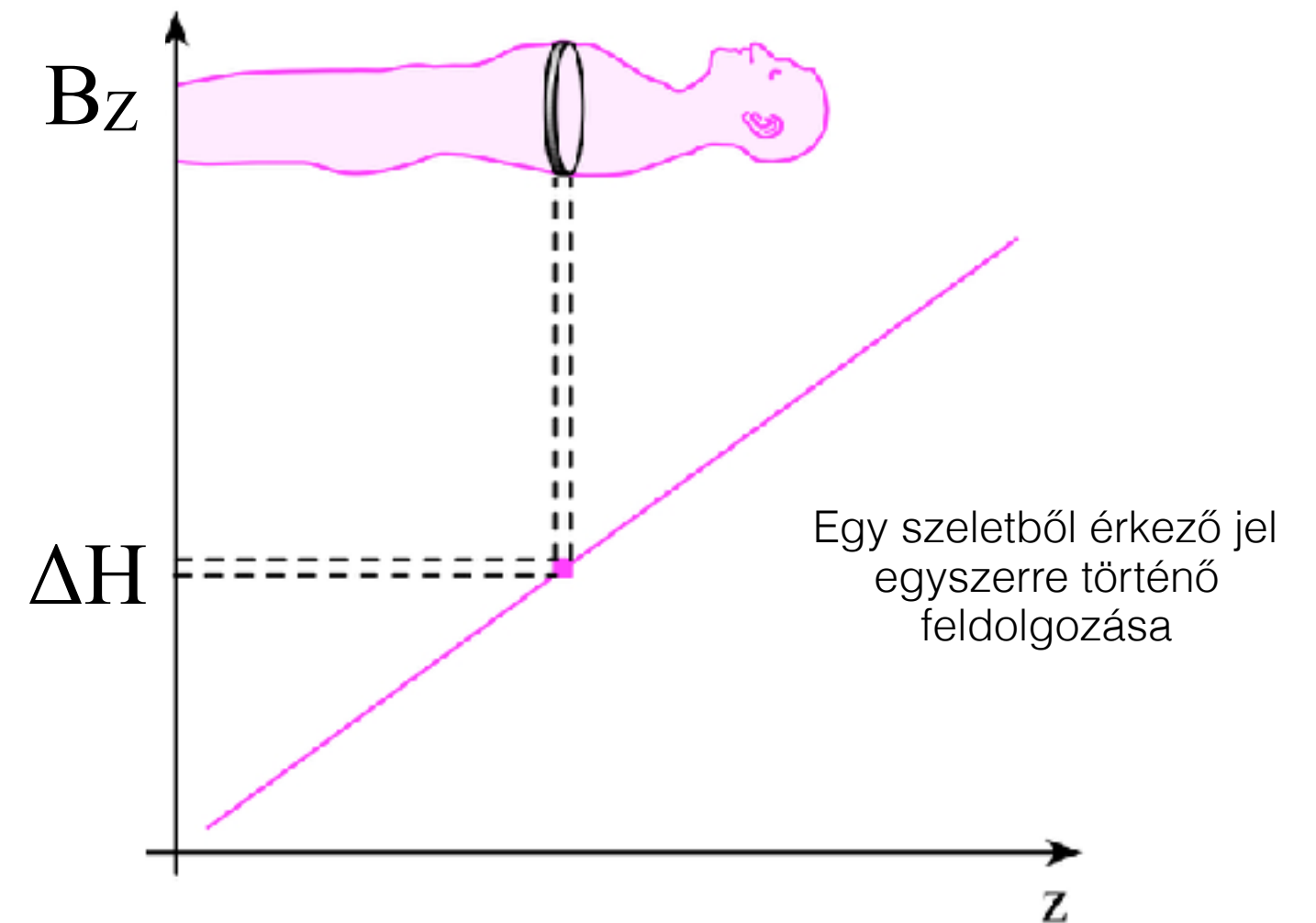
- jelenleg alkalmazott
módszer
- „NMR Fourier
Zeugmatography”

Richard Ernst,
1974, Zürich

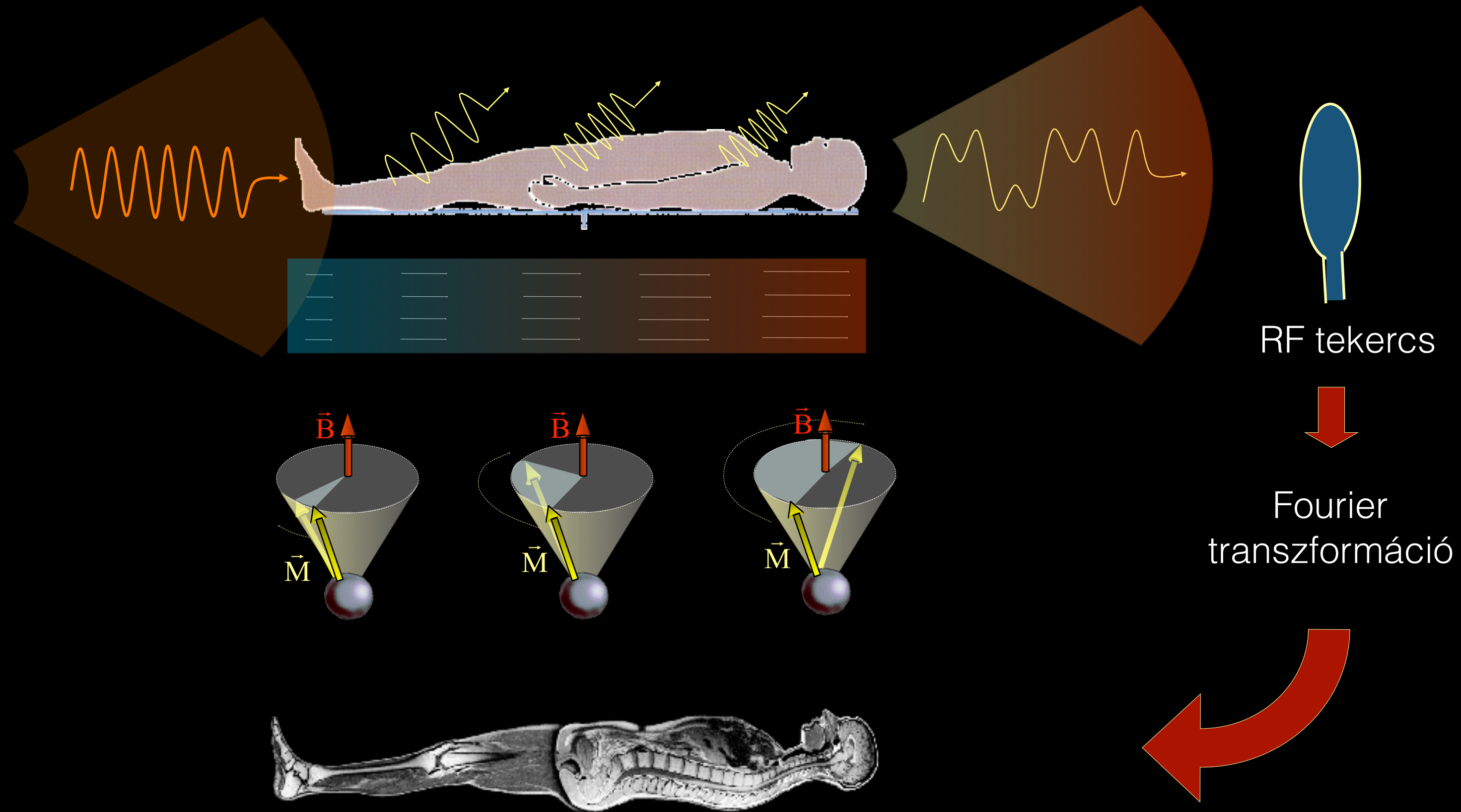
“MRI Scanner Mark One”,
Aberdeen, Skócia

MRI: térbeli kódolás és képrekonstrukció

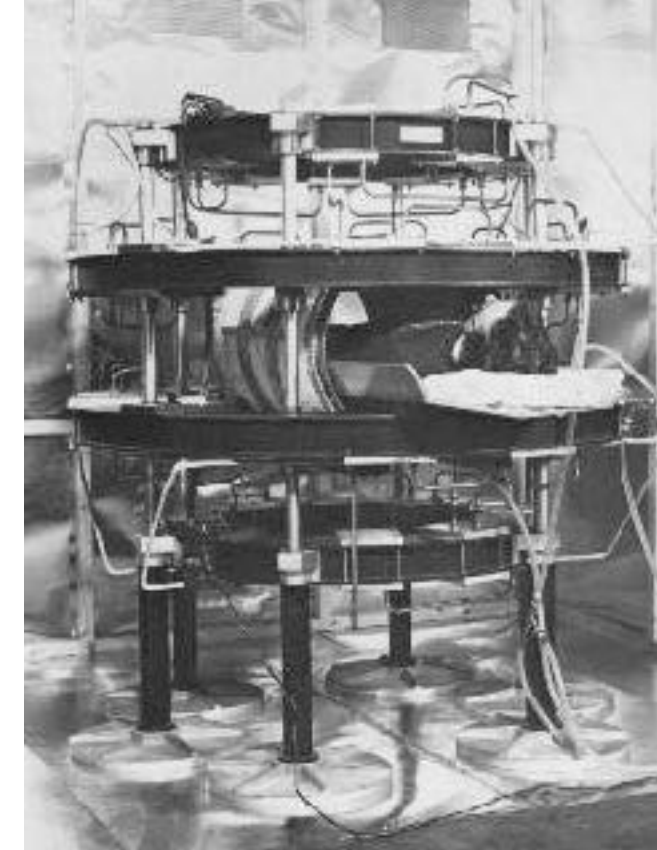
a precesszió térfüggő frekvenciaváltozásán alapul

MRI 4: szkennerek

Hőskor

Indomitable (rettenthetetlen, Damadian)

MRI Scanner Mark One (Ernst)

Jelen

3T MRI

Nyitott MRI egység

Intervenciós MRI egység

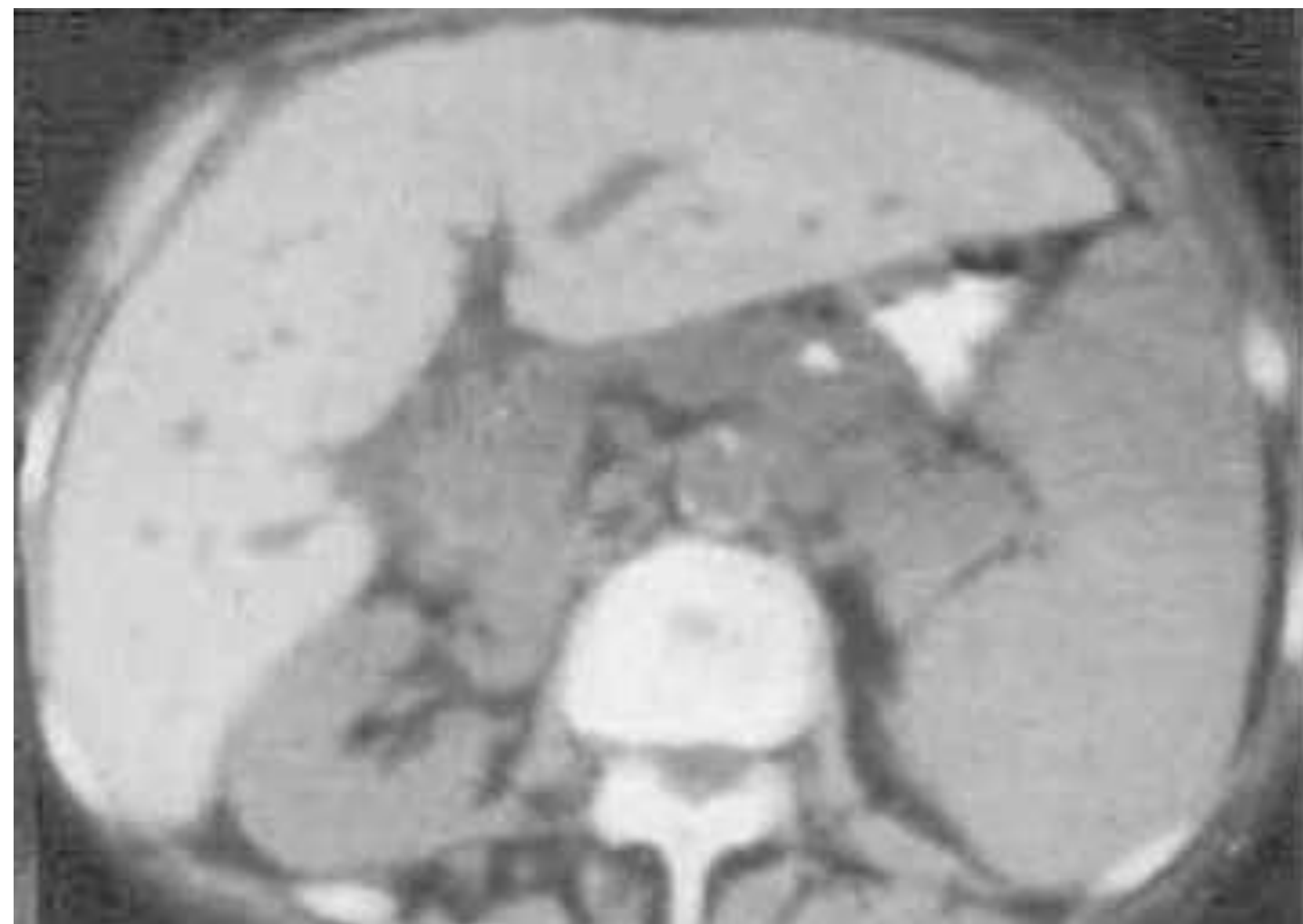
Mobil MRI

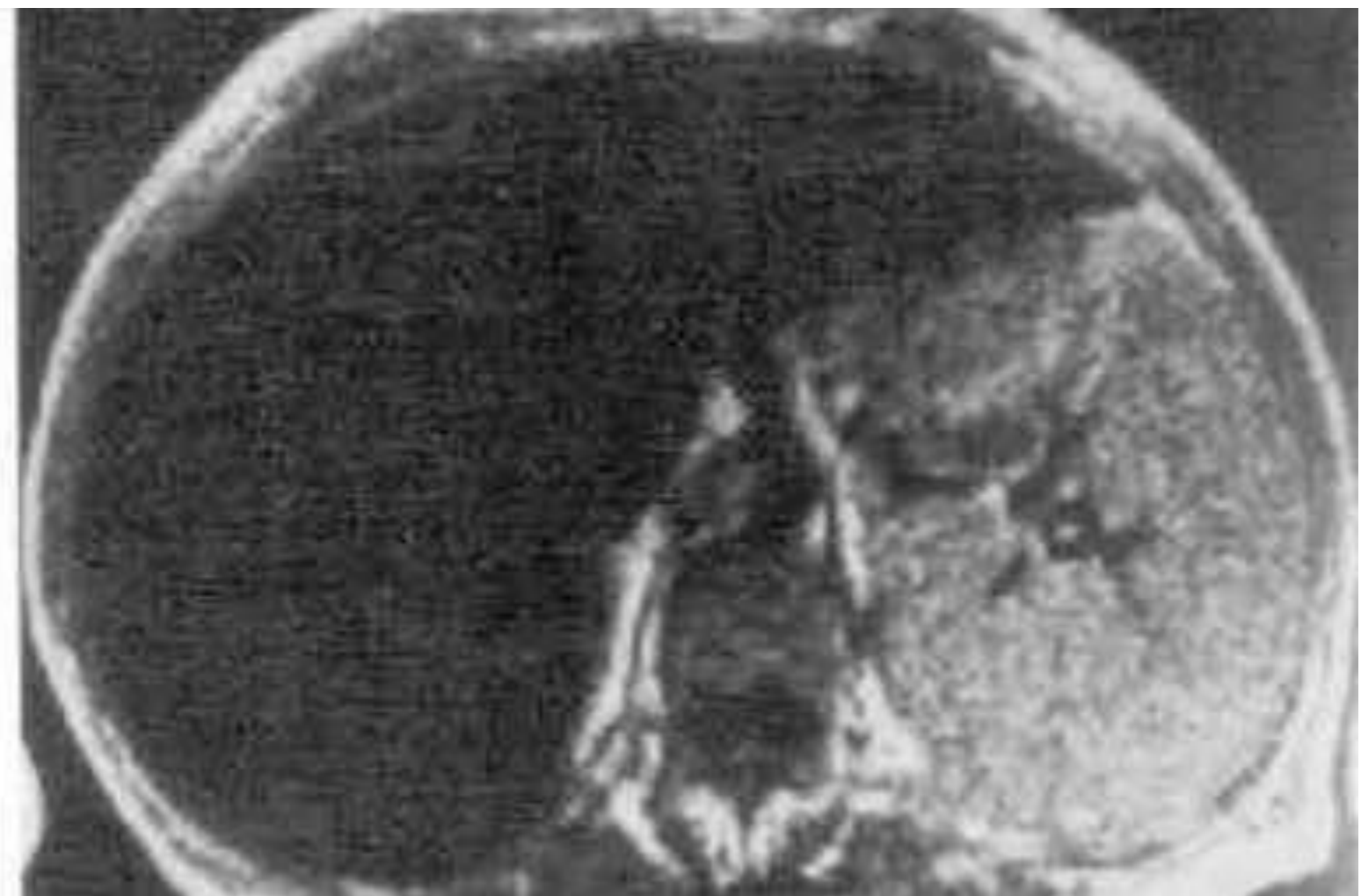
MRI 5: kontrasztanyagok

Pozitív: paramágneses elemek (T1 kontraszt): Gd, Mn

Negatív: szuperparamágneses, ferromágneses (T2 kontraszt): FeIII, MnII

CT

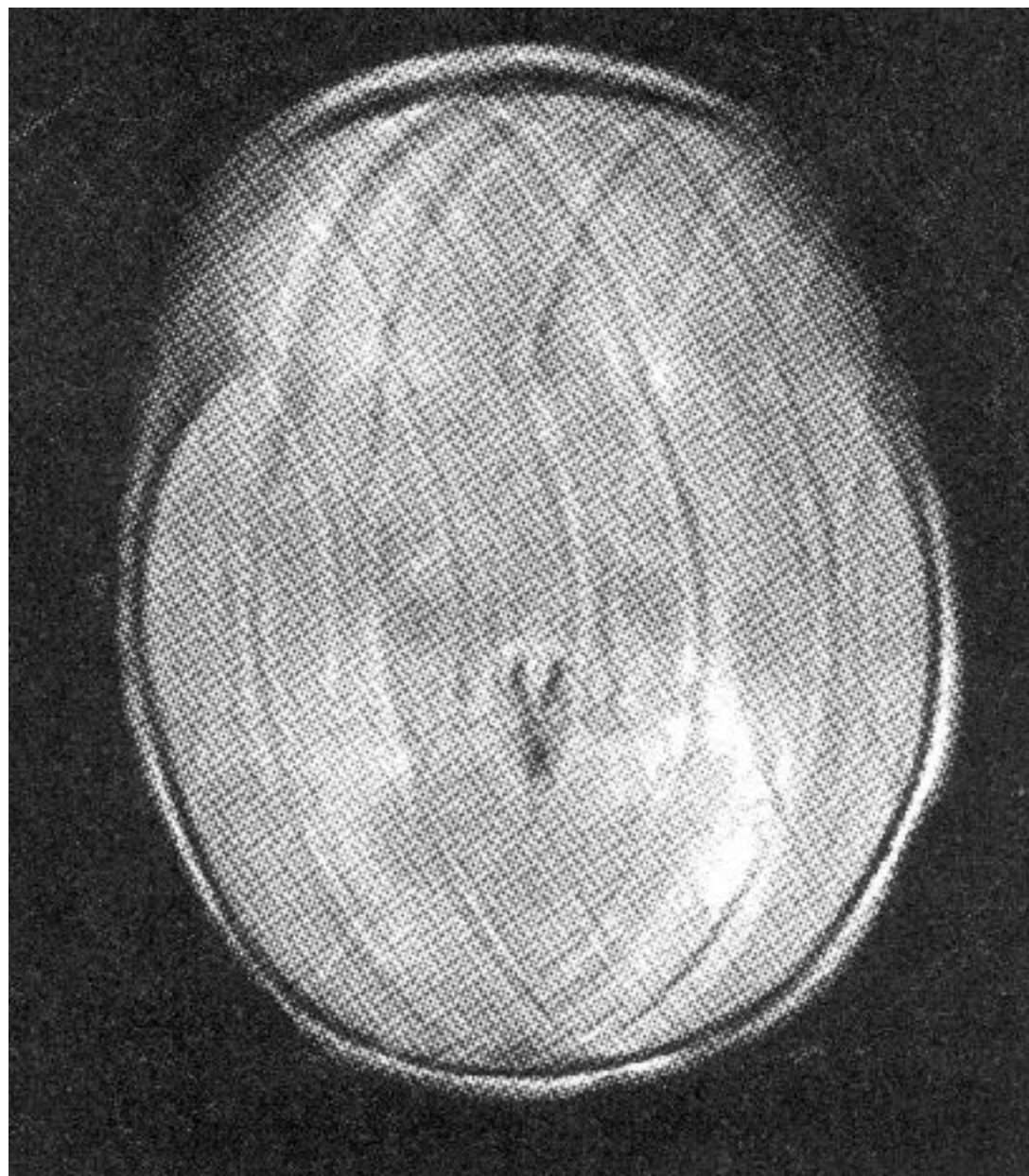
MR T2

Haemochromatosis hepatis (vasfelhalmozódás a májszövetben)

MRI 6: műtermékek

- Mozgás
- Fémek (implantátum, sérülés)

Mozgási műtermék

Fém az orbitában

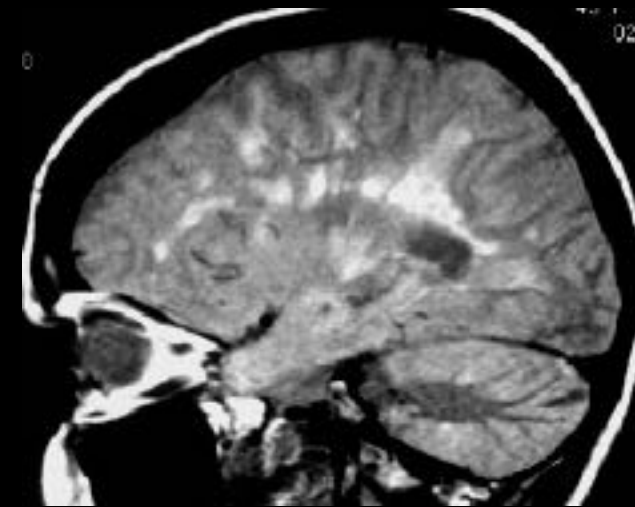
MRI 7: veszélyek, kontraindikációk

- Sztatikus mágneses tér - fémtárgyak
Kontraindikációk: beépített eszközök (pacemaker, defibrillátor, hallókészülék, csontnövekedést serkentő készülék, gyógyszeradagoló), neurostimulátorok, agyi aneurysma csatok, régi típusú szívbillentyűk
- Grádiens tér - áramindukció
- Rádiófrekvenciás tér - hőhatás (szemlencse, here)

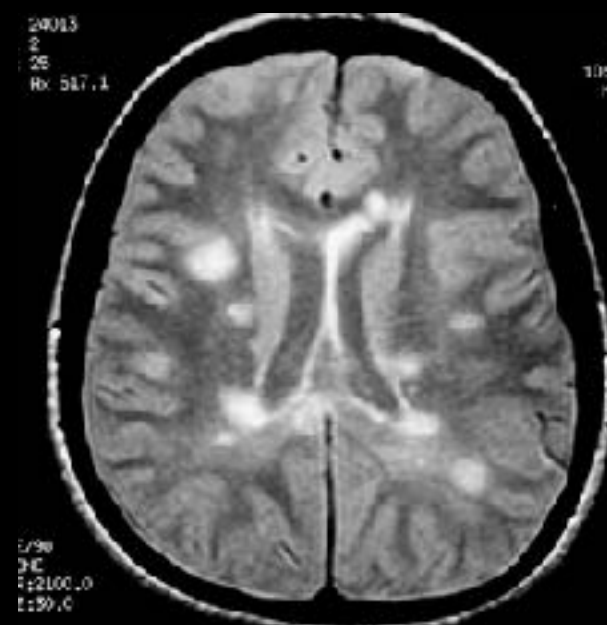
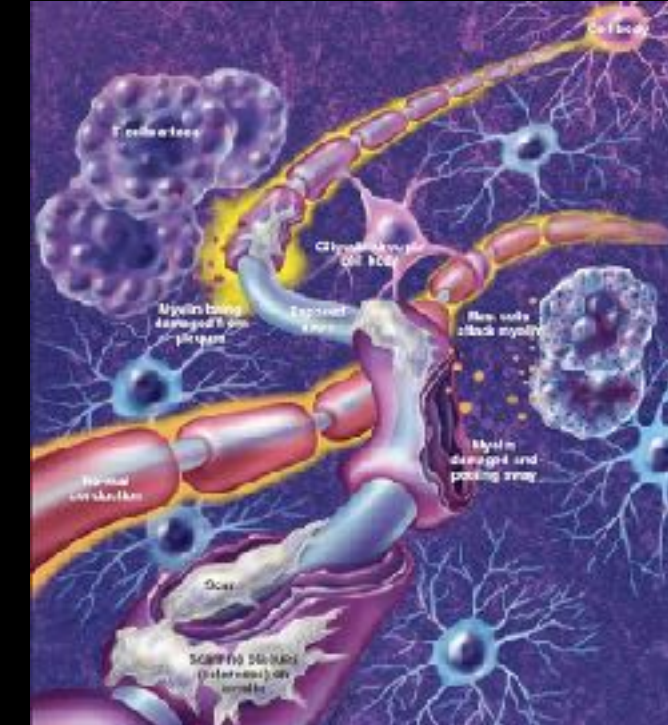

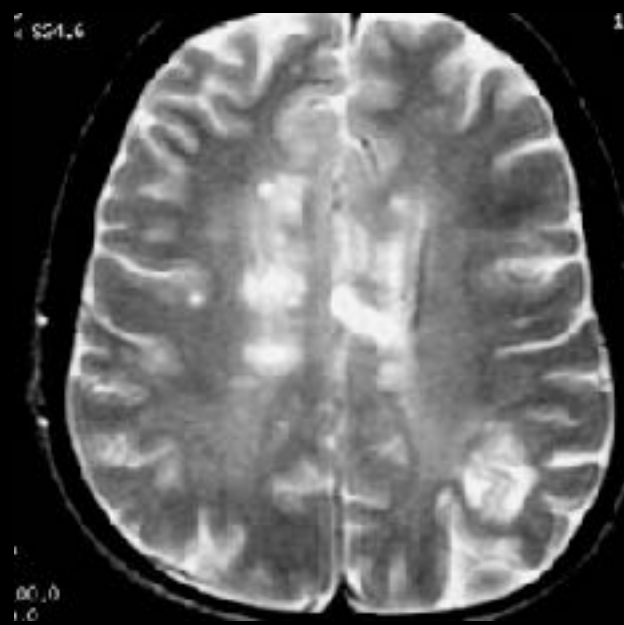
MRI alkalmazások: anatómiai képzalkotás - sclerosis multiplex

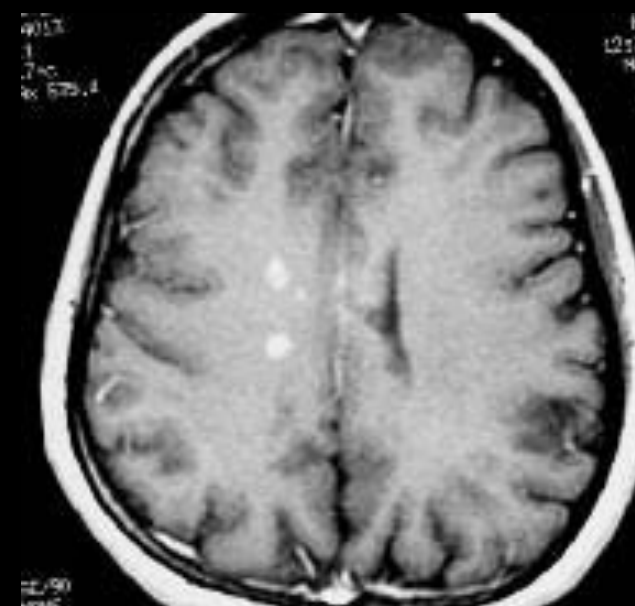
Proton súlyozás (sagittalis)

Proton súlyozás (transversalis)

T2 súlyozás (transversalis)

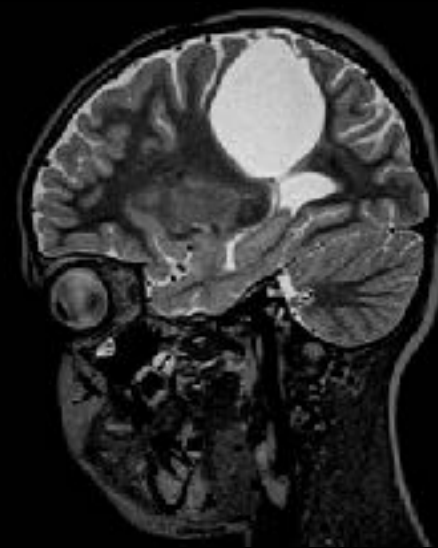
T1 súlyozás (kontrasztanyaggal)

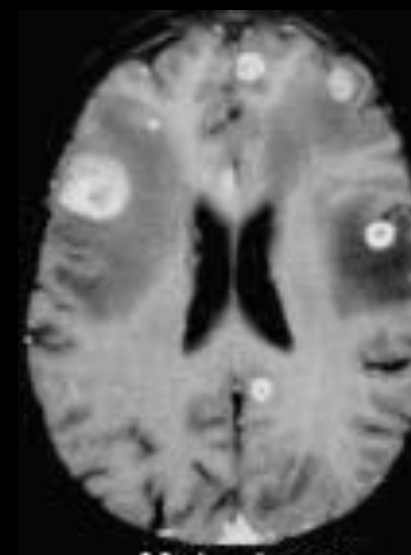
Anatomiai képalkotás: Onkológia

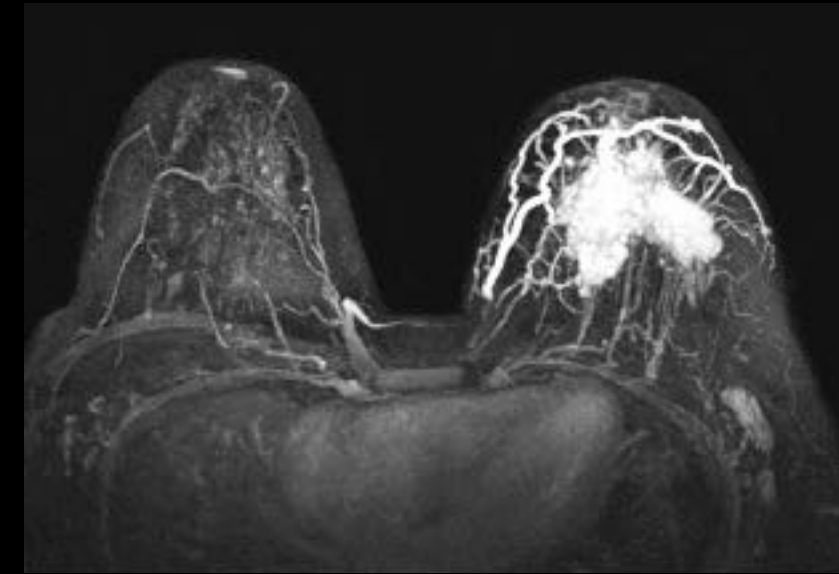
T2 súlyozás
(chondrosarcoma)

T2 súlyozás
(cysta)

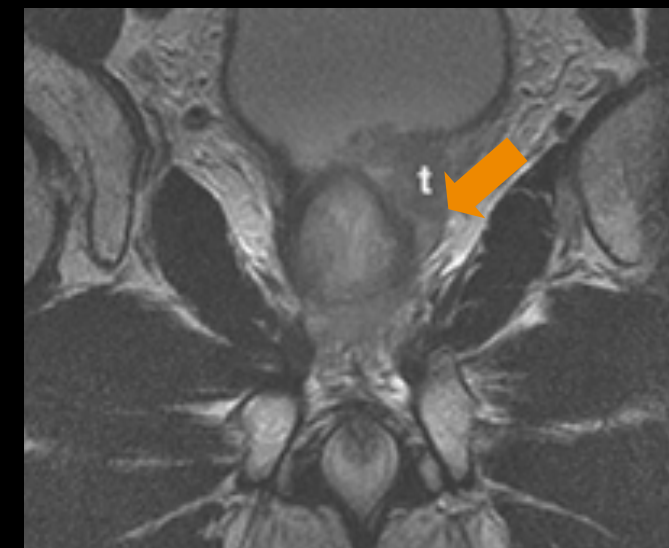
Proton sűrűség
(Agyi metastasis)

T1 súlyozás kontrasztanyaggal
(Emlő carcinoma)

T2 súlyozás
(cervix carcinoma)

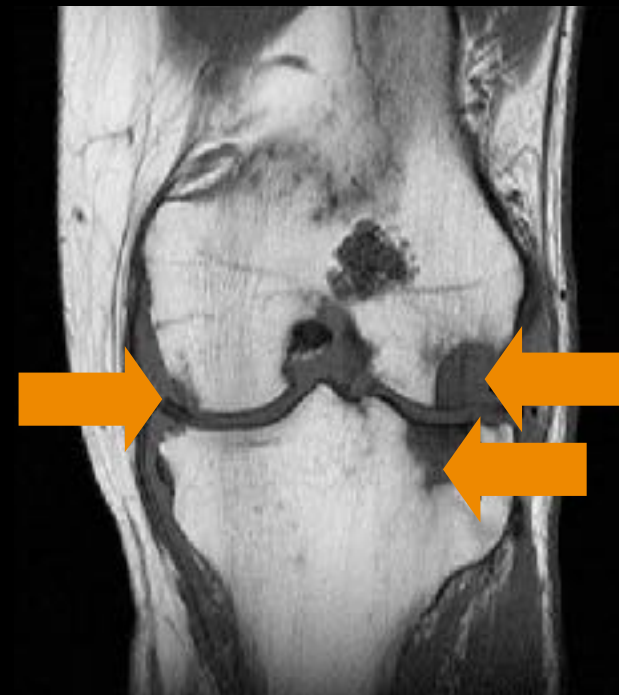

T2 súlyozás
(prostata carcinoma)

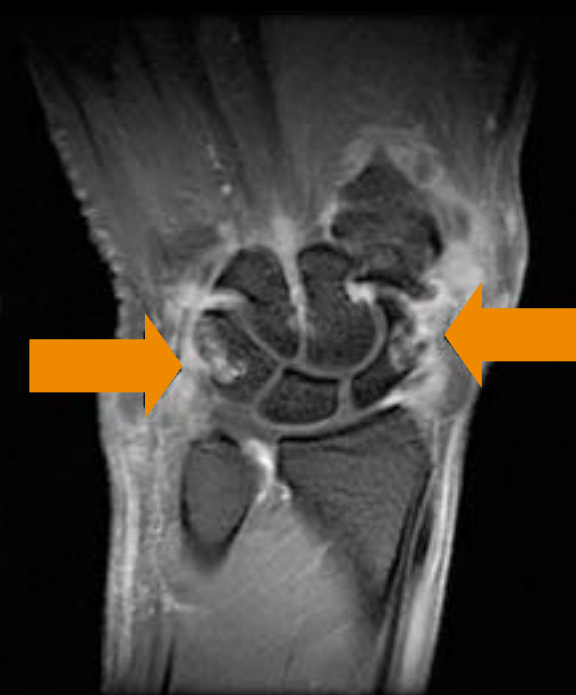
Anatomiai képalkotás csont és lágyrészek

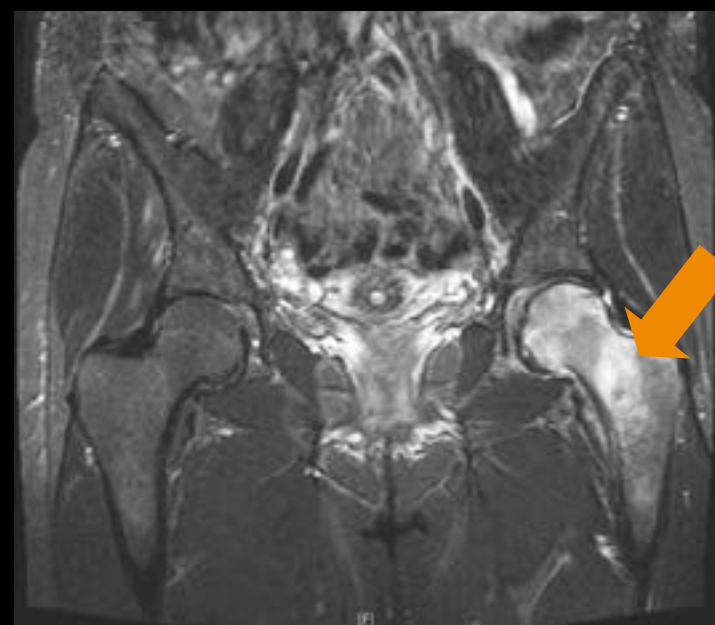
T2 súlyozás
(szalag szakadás)

Rheumatoid arthritis
térd

Rheumatoid arthritis
csukló

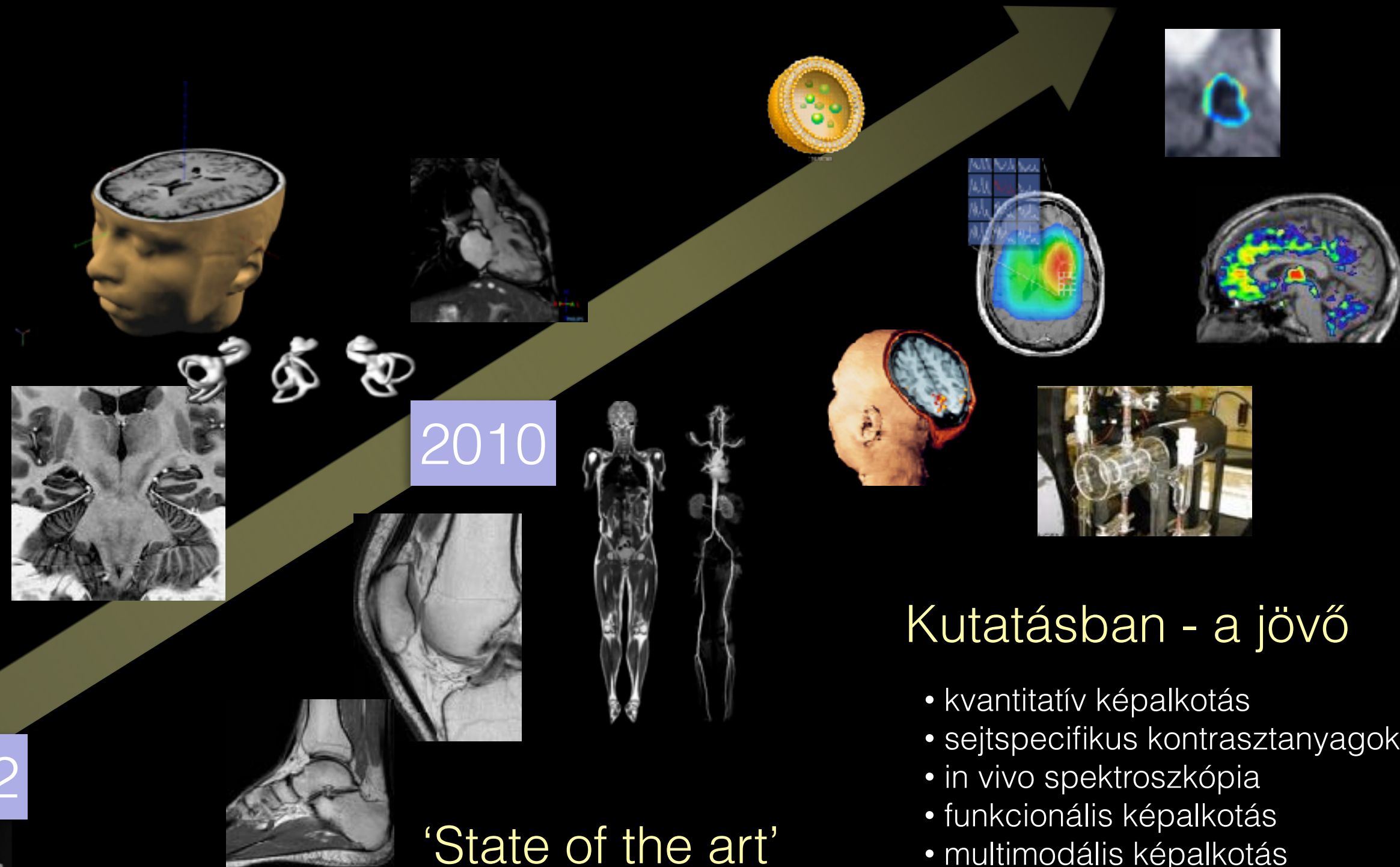
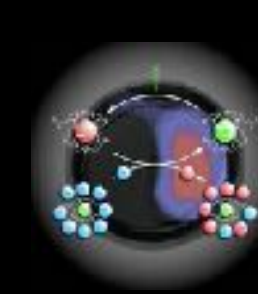
Osteoporosis (femur)

T2 súlyozás
(hernia)

Az MRI sokkal több mint anatomiai képalkotás ...

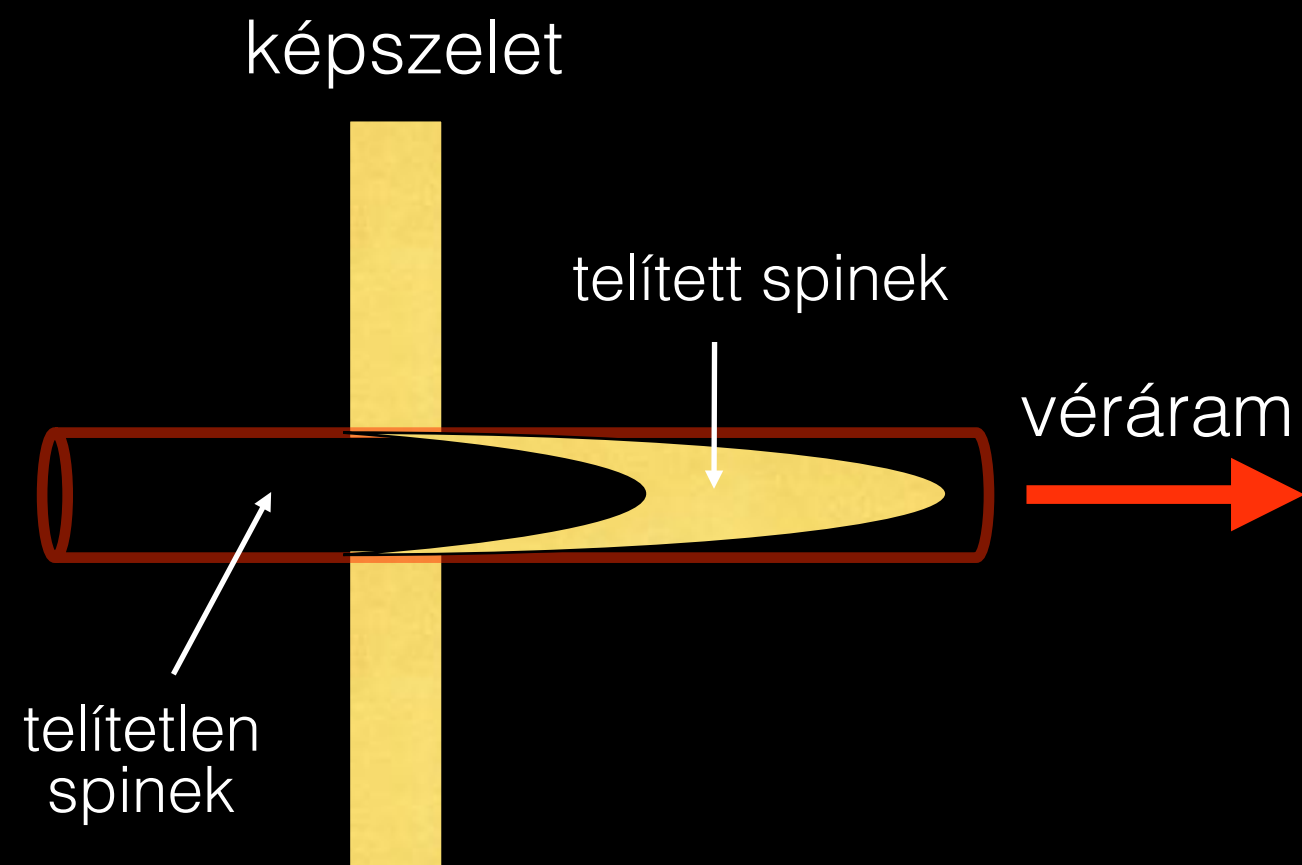

'State of the art'

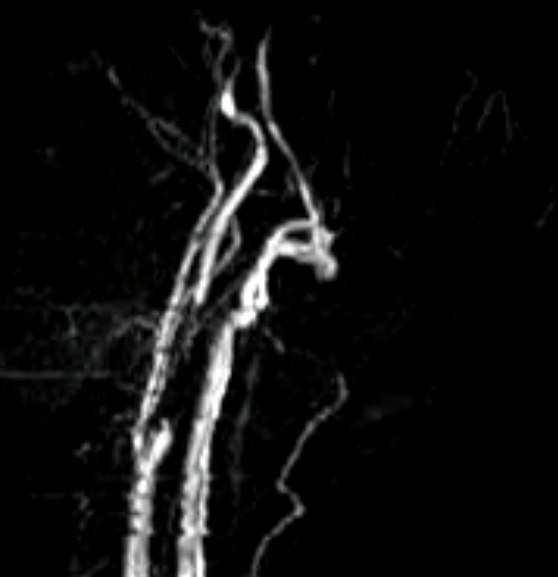
- 3D képek
- dinamikus képalkotás
- nagy felbontás

Első MRI képek

MRI: Non-invazív angiográfia

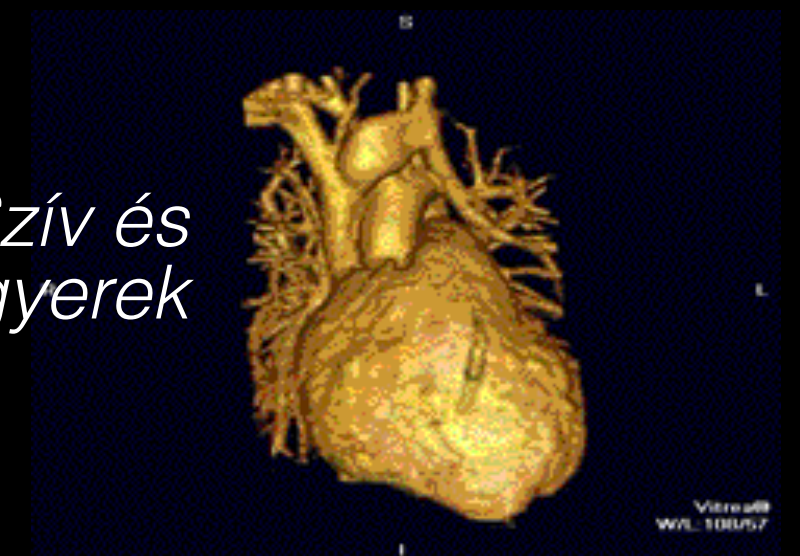
*Arteria
carotis*

*Circulus
arteriosus
Willisii*

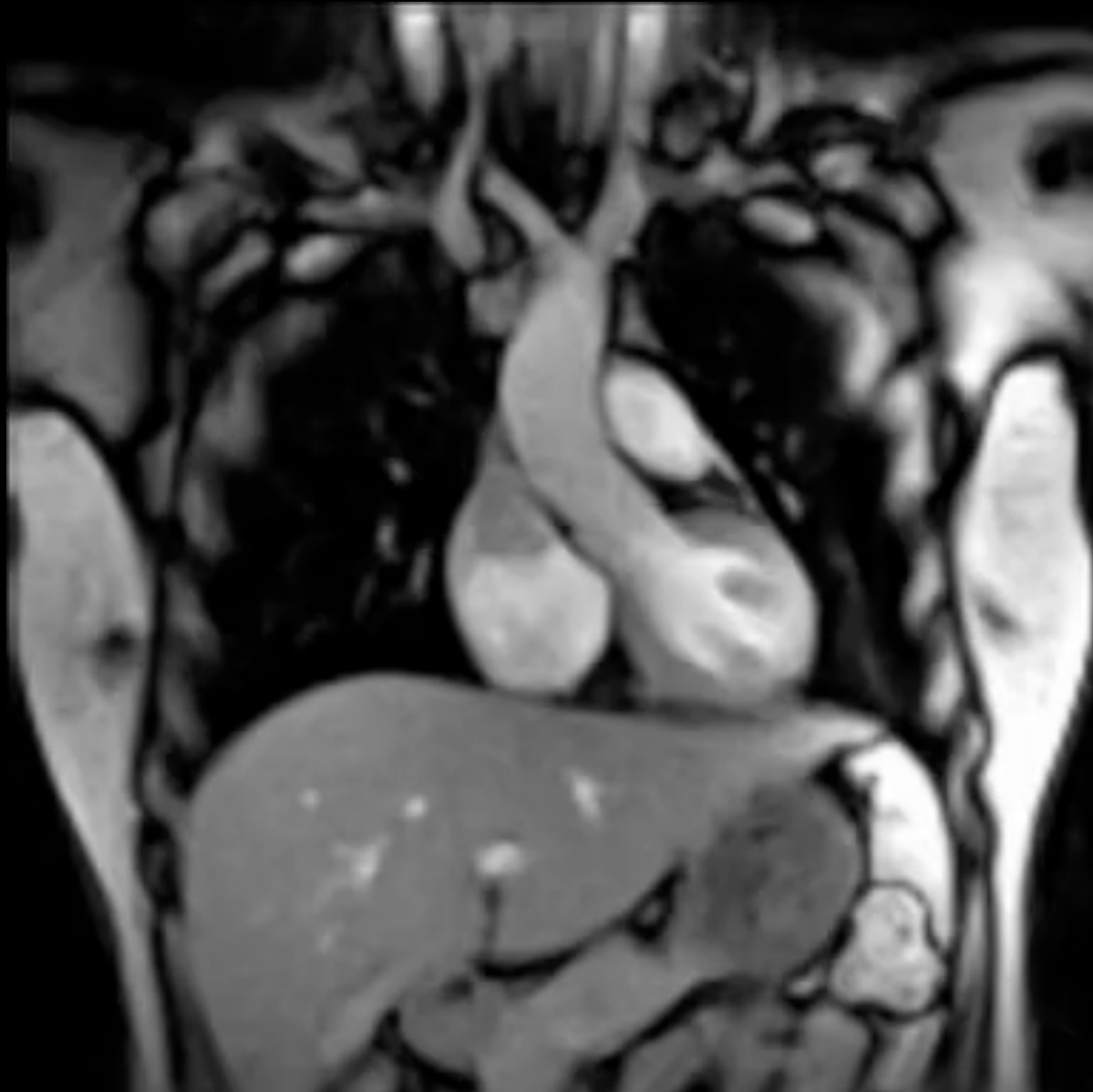
*Szív és
nagyerek*

MRI mozgókép (valós idő)

Nagy időfelbontású felvételek alapján - EKG szinkronizáció

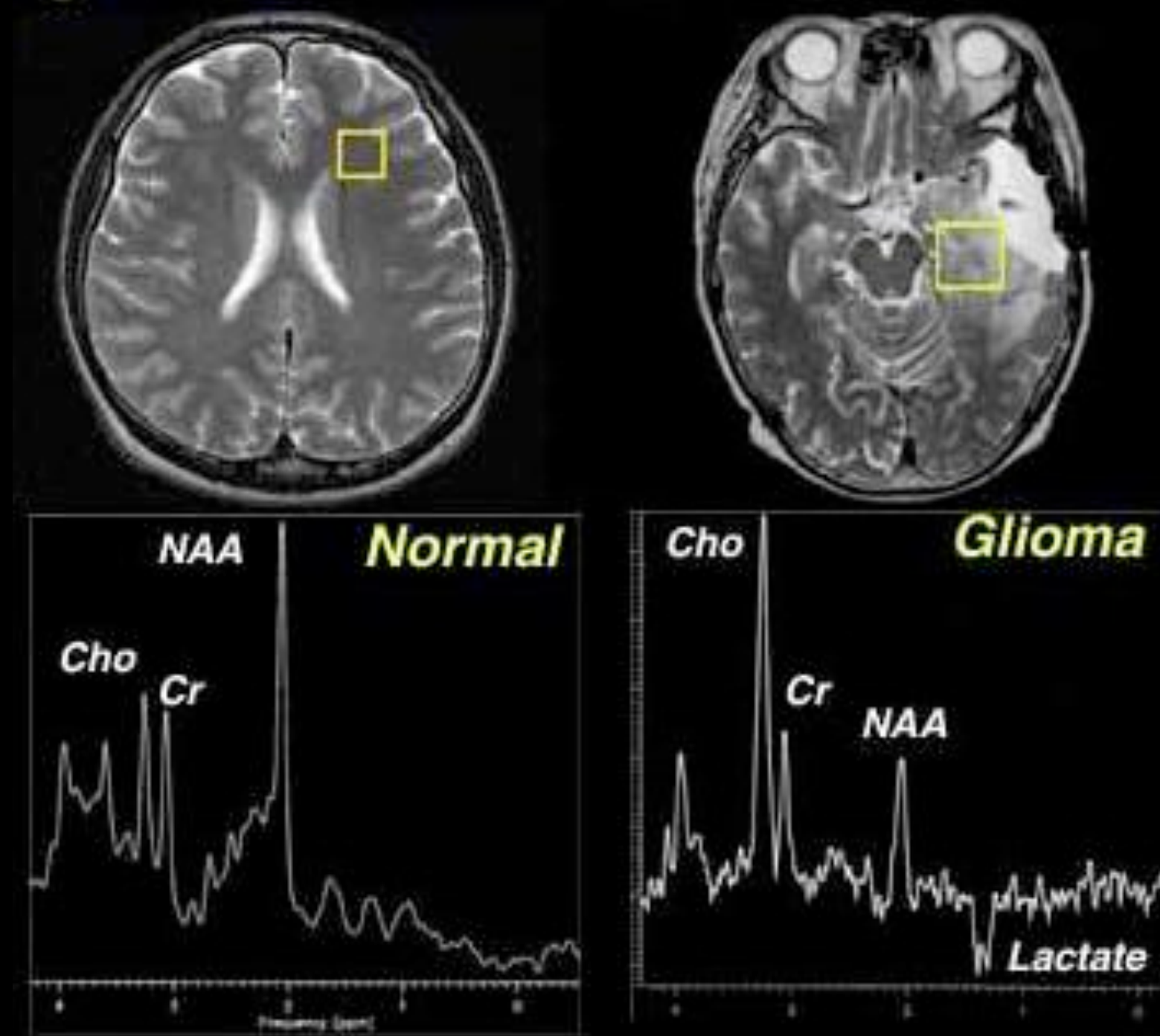
Mellkas - frontális képsorozat

Aortabillentyű nyitódása - záródása

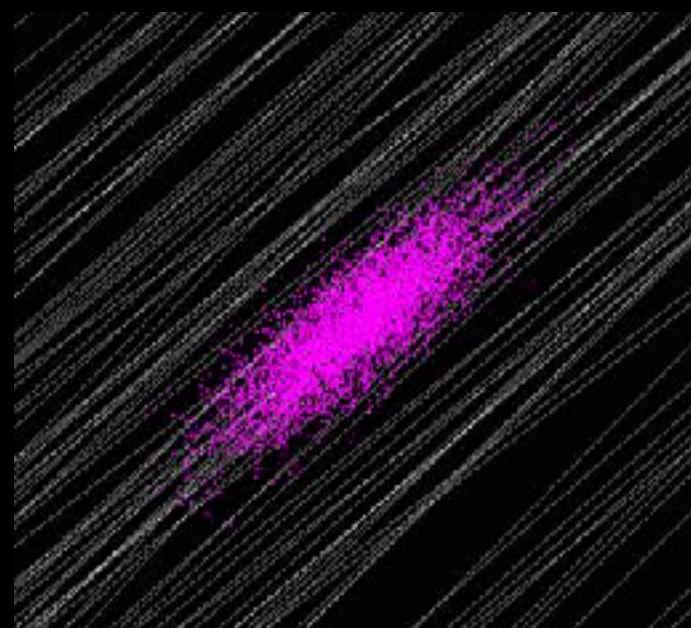
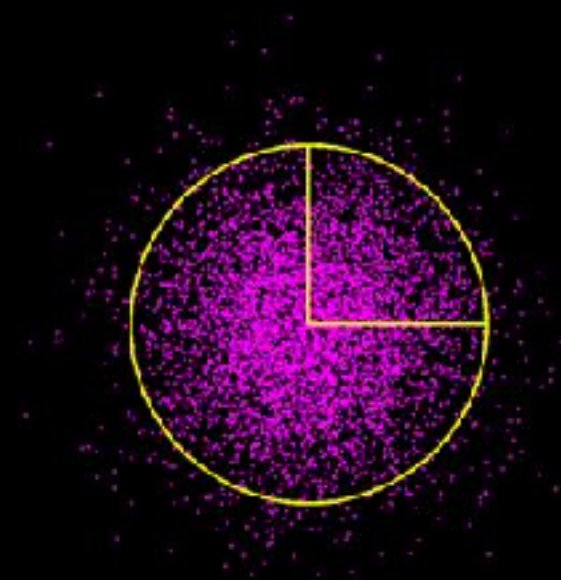
MR Spektroszkópia

- Kémiai eltolódás (chemical shift)
- Metabolitok azonosítása
- Tumordiagnosztika

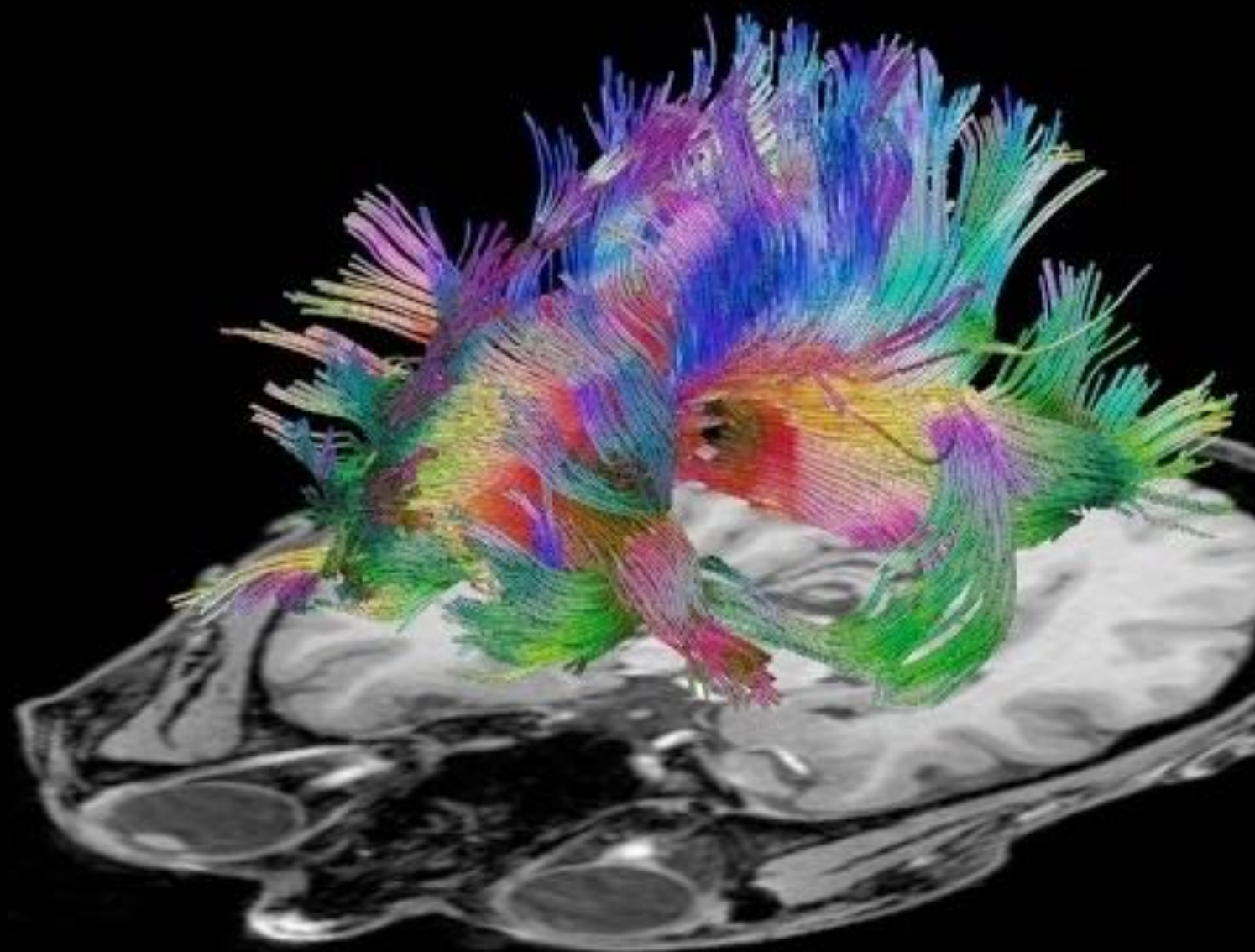

Diffúziós képalkotás

Anizotróp vízdiffúzió:
kontrasztkpződés

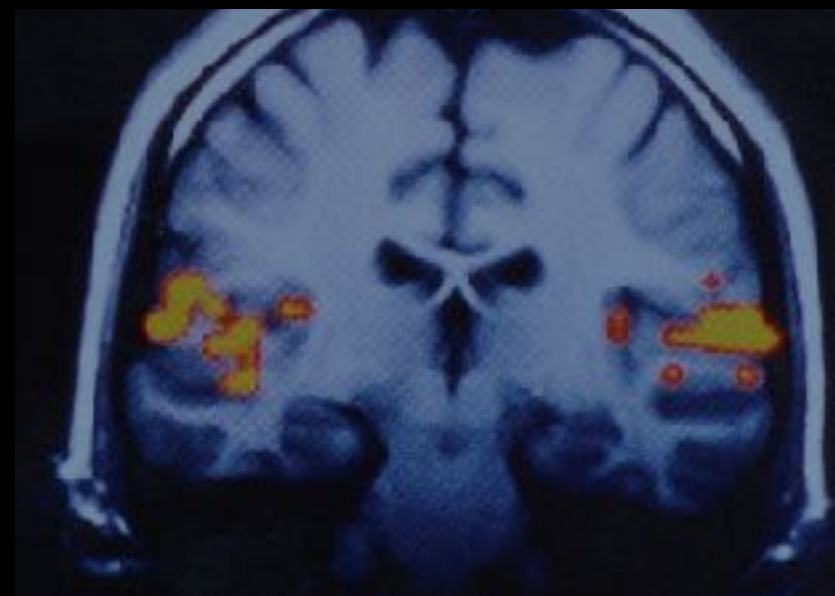
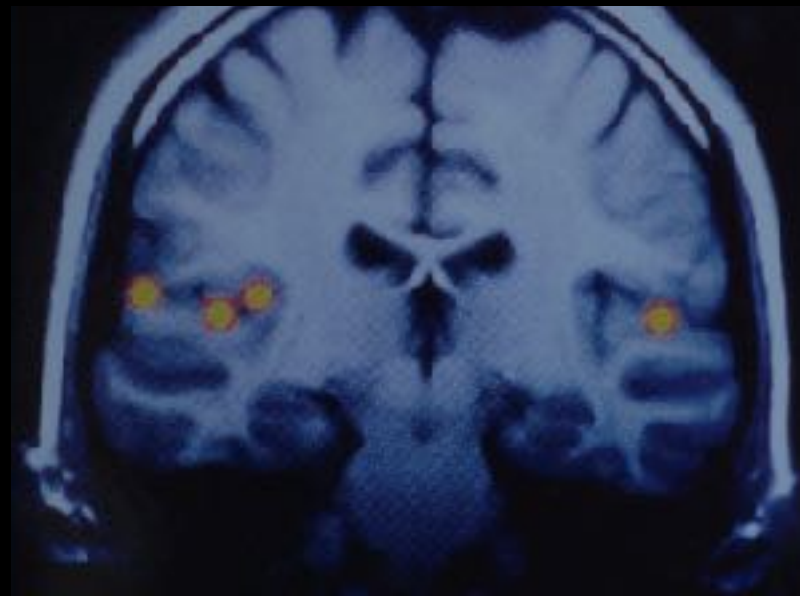

Idegpályák vizsgálata:
traktográfia

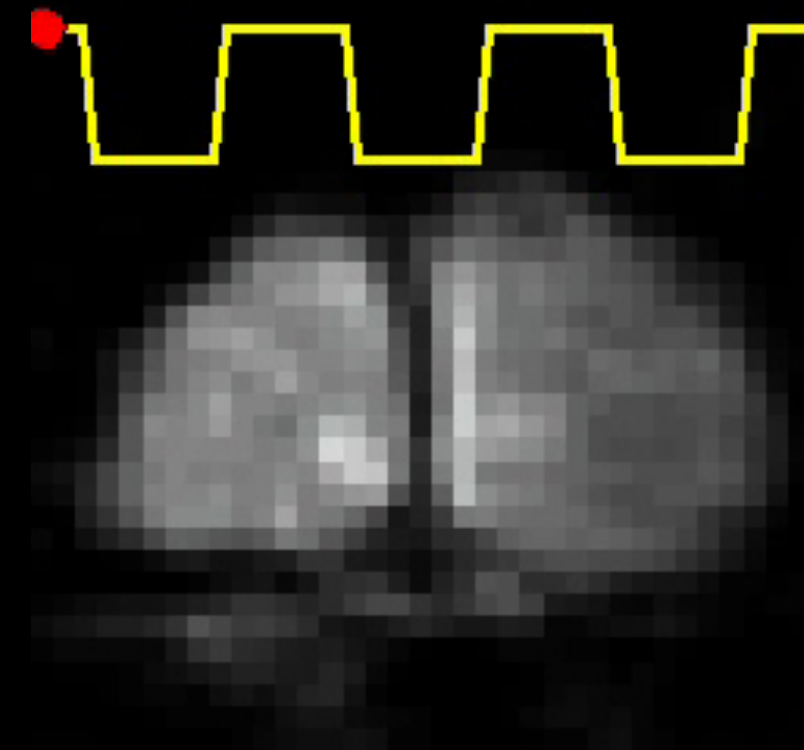
Corpus callosum

Funkcionális MRI (fMRI)

Élettani folyamattal szinkron felvett
Nagy időfelbontású képsorozat

Aktiváció az acusticus
cortexben

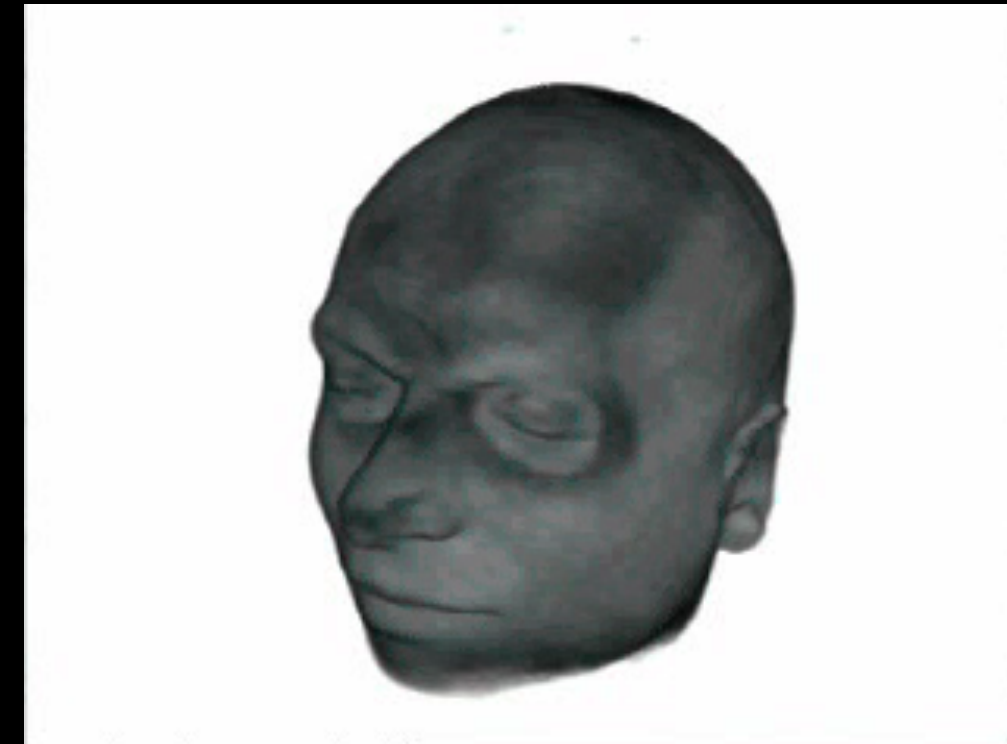
Villogó fény hatása a
látókéregre

MRI információ szuperponálása egyéb információval (PET)

Intracranialis tumor

PET jel: szemmozgítás során aktivált
kortikális részek
Térbeli rekonstrukció